

Stáří v Bibli

Veronika Čepelková

typostudio

Úvodní slovo

Uzrávat do radosti

Mám mnoho přátel, kteří o víře nic nevědí. Jsou staří, naplnili svůj život. Vystudovali, postavili dům, pracovali rukama i hlavou, vychovali děti, pro naši zemi dělali, co mohli; mají za sebou poctivý život. Uzráli v radosti z toho, co je za nimi. Jiní moji přátelé, také staří, rovněž mají dobrý pocit a radost z prožitého života, ale radují se i z budoucnosti. To máme my věřící navíc: nebojíme se myslet na konec života, ale těšíme se na nové bytí v nekonečné Lásce Boží.

Můj známý, právník, si opatřil na hrob desku se jménem a datem narození a nápisem: Právem jsem se živil, milost jsem dostal.“

Autorka této knihy by mohla takových příběhů vyprávět mnoho. Věnovala seniorům celé své mládí a pozorně jim naslouchala. Tak vznikla tato kniha, která by měla rozmnožit důvěru z víry a pomoci uzrát do radosti. Z víry žilo a žije stále ještě dost lidí na to, aby byli rozmnožovateli lidské radosti nejen z minulosti, ale i do budoucnosti. „Tělo nám sice chátrá, ale duše se zmlazuje stále víc.“ (Pavel z Tarsu)

Pozdravení všem, hodlajícím tuto knihu číst.

Jan Rybář

Postavení starých lidí v biblické společnosti

Vysoké stáří je ve Starém zákoně obecně považováno za zvláštní znamení Boží přízně, za plod bohulibého života¹ a příznivý čas k dovršení lidského snažení. Tento věk zapadá do Božího záměru s člověkem, je výrazem Božího požehnání a konečnou etapou zralosti člověka.² Přestože někteří starci byli úplatní a nespravedliví (srov. Sir 25,2; Dan 13,5),³ zůstává starší člověk starozákonní doby předmětem mimořádné úcty (srov. Lev 19,32). Důvodem této úcty bylo uznání moudrosti a zkušenosti starších (srov. např. Job 12,12). Zkušenost byla chápána jako synonymum stáří.⁴ Jeho cílem je život s Bohem a následná smrt plností dnů (srov. Gn 25,8).⁵

1 Srov. DOUGLAS, J. D. et al. *Nový biblický slovník*. Praha : Návrat domů, 1996, s. 1084.

2 Srov. JAN PAVEL II. *List starým lidem*, s. 7.

3 Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*, 5. vyd. Řím: Velehrad, 1981, s. 475.

4 BROMILEY, G. W. et al. *The Encyclopedia of Christianity*, vol. 3. Grand Rapids : William B. Eerdmans, Jefferson, c1997-2008, s. 822.

5 Srov. BUCHBERGER, M. et al. *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1. Freiburg : Herder, 1993-2001, s. 450.

Prvořadým místem uplatnění autority a zkušenosti starce byla rodina. Klíčovou sociálně etickou roli v ní sehrával otec – jemu byli ostatní členové zavázáni poslušností. Své vůdčí postavení vykonával zejména tehdy, když zprostředkovával synům víru. Pro starozákonní rodinu byla důležitá plodnost – potomstvo bylo pokládáno za největší požehnání. Velké množství potomků zaručovalo sílu a pokračování rodu. Výsadní postavení měl prvorozený syn, jenž se těšil autoritě mezi svými bratry a měl právo na zvláštní požehnání (srov. Gn 27). Touha po potomstvu byla důvodem některých zvyků, které jsou pro současnou dobu neobvyklé. Jednalo se například o tzv. levirátní povinnost (lat. levir, švagr), která znamenala povinnost vzít si za manželku ženu svého zemřelého bratra, jenž po sobě nezanechal potomky, a zplodit mu děti (srov. Gn 38; Dt 25,5n). V tomto případě se jednalo nejen o spravedlivý skutek z důvodu, aby „nebylo vymazáno jméno“ onoho muže v Izraeli, ale také o solidaritu s vdovou, která bez manžela a dítěte neměla žádné právní zastání (srov. Rt 1,11–13.20–21).⁶

Izraelská pospolitost si byla vědoma příslibů Hospodina o jeho věrnosti až do stáří (srov. Iz 46,4) a tyto skutečnosti pro ni byly zároveň výzvou, aby se mladší generace chovaly ke starým ohleduplně, nezapomínaly na ně a věnovaly jim v případě potřeby dostatečnou péči. Takovéto ušlechtilé vlastnosti nezůstanou podle Sirachovce bez odměny: „Synu, ujmí se svého otce v jeho stáří, nezarmucuj ho, dokud je živ. Pozbývá-li rozumu, ber na něho ohled a nepohrdej jím, když ty jsi v plné síle. Milosrdenství k otci ti nebude zapomenuto, budeš mít záštitu proti hříchům. Bude ti to připočteno k dobru v den tvého soužení; tvé hříchy se rozplynou jako jinovatka pod slunečním svitem“ (Sir 3,12–14). Naproti tomu sankcí za provinění vůči nim je Boží prokletí: „Kdo opouští otce, jako by se rouhal Bohu, kdo hněvá svou matku, bude proklet od Hospodina“ (Sir 3,16). Jádrem této výzvy se stal samotný dekalog a jeho čtvrté přikázání (srov. Dt 5,16). Kladným důsledkem jeho dodržování je požehnaný život až do stáří.

⁶ Srov. VLKOVÁ, G. I. *Slovo Boží a slovo lidské*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 24–25.

V izraelské společnosti byl velice trudný úděl starých vdov, které neměly zastání ani ve vlastní rodině a představovaly jednu z nejslabších sociálních skupin, bezbrannou proti tvrdým utiskovatelům (srov. 1 Kr 17,9; 2 Kr 4,1-7). Nový zákon se zmiňuje o komunitách vdov (srov. 1 Tim 5,9-10), které zřizovaly první církevní obce a které byly jakýmsi svépomocnými skupinami ovdovělých starších žen. Nový zákon rovněž předkládá pravidla, jimiž se má řídit představený církevní komunity ve vztahu k vdovám a starším lidem:⁷ „Proti staršímu člověku nevystupuj tvrdě, nýbrž domlouvej mu jako otci, mladším jako bratrům, starším ženám jako matkám, mladším jako sestřím, vždy s čistou myslí. Pečuj o vdovy, které jsou skutečně opuštěné. Má-li však některá vdova dítě nebo vnuky, ti ať se učí mít péči především o své příbuzné a odplácet svým rodičům. To je totiž milé Bohu.“ (1 Tim 5,1-4) Tedy i v novozákonních spisech je kladem důraz na úctu vůči staršímu člověku.

7 Srov. OPATRŇY, M. et al. Senio ři. In MARTINEK, Michael et al. Praktická teologie pro sociální pracovníky, 2.vyd. Praha : Jabok – Vyšší odborná škola pedagogická a teologická, 2010, s. 94.

Hranice biblického stáří

Stáří obecně začínalo u mužů zhruba kolem šedesátky, u žen počátek splýval zřejmě se ztrátou schopnosti dát život dítěti, tj. s obdobím klimatéria – srov. např. Gn 18,11.⁸ Na základě údajů biblických knih jej můžeme rozdělit do čtyř kategorií, přičemž první začíná již ve věku 50 let, který je chápán jako hraniční věk pro službu lévijců (viz Num 8,25). Druhá kategorie, 60 let, představuje horní věk pracovní aktivity.⁹ Společenský význam této skupiny je patrný v odstupňování dávek za zproštění slibu. Mužů nad 60 let se týká 15 šekelů a žen nad 60 let pouze 10 šekelů (viz Lev 27,7). Pro srovnání uvedme, že věkového období od 20 do 60 let se týká 50 šekelů (u mužů i žen).¹⁰ Třetí kategorie dělení stáří představuje 70 let jako hraniční věk života a poslední, čtvrtá, pak jako mimořádný věk dosahující 80 let, je-li člověk při síle (viz Ž 90,10).¹¹ Vzhledem k tomu, že věkové

8 Tamtéž, s. 262

9 MAIER, J. Die Wertung des Alter in der jüdischen Überlieferung der Spätantike und des frühen Mittelalters. In *Saeculum*, 1979, č. 30, s. 356-357.

10 Srov. KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní texty pro pracovníky s mládeží*. Praha : Salesiánská provincie, 1999, s. 22.

11 Srov. MAIER. Die Wertung des Alter in der jüdischen Überlieferung der Spätantike und des frühen Mittelalters, s. 357.

kategorie nad 70 let a nad 80 let byly překračovány jen zřídka, byl věk v prvním případě hodnocen velmi kladně a v druhém případě pokládán za mimořádný Boží dar.¹² Tato pozitivní vize stáří je v sapienciálním myšlení spojena s postavou starého člověka jako spravedlivého a bohabojného (srov. např. Př 16,31). Tím stáří získává výraznou morální konotaci a navíc je dáno do úzké souvislosti s eschatologickou perspektivou – ve dvou posledních prorockých textech se dobra, která přinese čas spásy, demonstrují konstatováním o velkém množství starců, resp. příslibem, že každý, kdo bude v té době žít, dosáhne vysokého věku (srov. Iz 65,20; Zach 8,4). Stáří jako cílová fáze lidského života je tedy něčím víc než pouze časově měřitelnou hodnotou.¹³

Tabulka 1: Biblické hranice stáří

Věková hranice	Biblický odkaz	Základní charakteristika
50 let	Num 8,25	Horní limit pro aktivní službu lévijců
60 let	Lev 27,2-7	Horní limit pro pracovní aktivitu
70 let	Ž 90,10	Hranice života
80 let	Ž 90,10	Mimořádný věk

¹² Srov. HŘEBÍK, J. Stáří ve Starém zákoně. In MIKULICOVÁ M. et al. *In omnibus caritas*. Sborník KTF UK, sv. IV. Praha : Karolinum, 2002, s. 262.

¹³ Srov. tamtéž.

Některé charakteristické znaky stáří

Moudrost

S biblickým stářím a jeho duchovní stránkou je úzce propojena moudrost jako hlavní emblematická vlastnost starších lidí. Jako staroorientální pojem mající specifické rysy v Izraeli znamená především umění žít, přičemž klade důraz na zkušenostní aspekt. Má dvě oblasti: profánní a náboženskou. Profánní zahrnuje přirozenou lidskou schopnost (pojetí je vlastní okruhu královského dvora); náboženská představuje Boží vlastnost sdílenou lidem jako dar (toto pojetí je vlastní prorockému a lidovému prostředí).¹⁴ Zdrojem moudrosti je nejvyšší existence, tj. Bůh.¹⁵ Židovská a posléze i křesťanská tradice věří, že Bůh stvořil svět podle své moudrosti (srov. Ž 104,24).¹⁶ Člověk a různí tvorové jsou po stvoření svým vlastním způsobem odleskem nekonečné Boží moudrosti a dobroty. Dílem

14 Srov. HŘEBÍK, J. Speciální úvod do Starého zákona II[online]. [cit. 2015-02-20]. Dostupné na internetu: <http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html>.

15 Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. Křesťanské pojetí moudrosti. [online]. Frýdek-Místek, 2008 [cit. 2015-02-20]. Dostupné na internetu: <<http://jaro.krivohlavy.cz/kres-anske-pojeti-moudrosti>>.

16 Srov. Katechismus katolické církve. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, 88.

Boží moudrosti je mravní zákon, který v biblickém pojetí reprezentuje otcovské poučování a vychovatelské vedení.¹⁷ Hebrejský pojem חכמה je chápán jako praktická schopnost, nikoliv jen jako schopnost teoretizování. Jde o schopnost správného úsudku i prozíravost. Izraelci ji spojovali se srdcem nebo duchem.¹⁸ Později byla ztotožněna s Tórou, a tím bylo učení o moudrosti¹⁹ zřetelněji vetkáno do tradice víry v Hospodina. Za symbol moudrosti je považován Šalamoun, jehož moudrost²⁰ převyšovala dle biblického podání moudrost všech národů (srov. 1 Kr 5,10).²¹ Moudrost jako taková pak pro Izraelity znamenala ještě více, neboť jako Moudrost pojmenovali přímo svého Boha, když hledali způsoby, jak z úcty ke jménu Božímu nazvat Hospodina, aby nemuselo být jeho jméno vysloveno.²² Moudrost byla ve starozákonní době také spjatá s rysy očekávaného Mesiáše (srov. Iz 11,1–2).

Autoři biblických zpráv dávají pozor na to, aby neprohlašovali, že samotný věk automaticky moudrost přináší. Job se ptá: „Což jen u kmetů²³ je moudrost a rozumnost pouze v dlouhém věku?“ (Job 12,12). Dle Žalmu 119 pochází moudrost z poslušnosti vůči Bohu, která dokonce překonává chápání starců (srov. Ž 119,100). Moudrosti člověk dosahuje studiem Písma, vírou, modlitbou, žitím ve ctnosti a upřednostněním toho, co je v životě podstatné (srov. Moudr 7,7–9). Kniha Přísloví jednoduše praví, že moudrý člověk je člověk rozvážný (srov. Př 14,15). Je tedy schopný užívat praktického rozumu, aby rozeznal,

17 Srov. tamtéž, 484.

18 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, A-P*, 3. vyd. Praha : Kalich, 1992, s. 449.

19 Srov. STRUPPE, U. et al. *Jak porozumět Bibli, Úvod do Starého a Nového zákona*. Praha : Vyšehrad, 2000, s. 93.

20 „Všechno stvoření umí pojmenovat – to je charakteristický rys moudrého člověka, schopného vládnout nad zemí: že vidí zřetelné stopy tvůrčí lásky Boží v celém tvorstvu a nic pro něj není bezvýznamné, neztrácí ze zřetele žádnou sebenepatrnější součást této reality.“ HŘEBÍK, J. Moudrost ve starozákonním Izraeli. In *Teologické texty*, 2006, roč. 17, č. 3, s. 140.

21 Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, A-P*, s. 455.

22 Srov. tamtéž, s. 449.

23 Novotný uvádí, že slovo kmet se vyskytuje v Bibli pouze jednou v souvislosti s mládenci ve svatyni, pannami a starci – viz 2 Pa 36,17. Uvádí dále, že tato souvislost by mohla naznačovat kultický význam slova, nejde-li tu jen o naznačení vysokého věku, který nebyl ušetřen při vyvrácení Jeruzaléma. (Srov. NOVOTNÝ, A. *Biblický slovník, A-P*, s. 330).

co je správné, a ke správným věcem směřoval. Zdrojem moudrosti je uznání naprosté závislosti na Stvořiteli, který nenechává člověka „na pospas“ vlastnímu osudu, nýbrž dává mu schopnost jednat a vede ho k jeho cíli.²⁴

V souvislosti s moudrostí se v Bibli mluví rovněž o mladém člověku, který si moudrost a spravedlnost „přivlastnil“ a zaslouží si úcty jako lidé starší (srov. Moudr 8,10). Moudrost starých lidí však znamená určitý nadhled, který člověk získává životními zkušenostmi, rozumností a svatým životem (srov. Moudr 4,8-9). Duka uvádí, že je to až mezi²⁵ padesáti a šedesáti lety.

Dle Ježíšova učení je moudrost předpokladem pro Boží království (srov. Mk 12,34). Nejedná se přitom o moudrost světskou, nýbrž tu, která pochází z milosti Boží (srov. 2 Kor 1,12). Ježíš jako nositel a zdroj moudrosti ji přislubuje svým věrným, kteří jej následují (srov. Lk 21,15). Tato moudrost je podmíněná především vírou v jeho slovo a znamená prožívat pozemský čas se smyslem pro zodpovědnost. Jádrem takovéto moudrosti je objevení nehlubšího smyslu lidského života a transcendentního údělu lidské osoby v Bohu. Jestliže je tento úkol důležitý pro mladšího člověka, tím více pak pro staršího, který je povolán k tomu, aby při orientaci svého života neztrácel ze zřetele, že „jen jedno je třeba“ (Lk 10,42).²⁶

Víra

V Písmu je víra zdrojem a středem veškerého života. Skrze víru člověk odpovídá na Boží záměry. Vzorem víry se stal především Abraham, který je nazván „naším otcem ve víře“, otcem všech věřících“.²⁷ Podle jeho vzoru žily a umíraly ve víře další významné

24 Srov. KKC 90.

25 Srov. DUKA, D. Stáří v Písmu sv. In ČEPELKOVÁ V. et al. Celostátní setkání animátorů seniorských společenství, Hradec Králové 22. – 23. 11. 2007, Sborník přednášek. Hradec Králové : Diecézní centrum pro seniory, 2008, s. 7.

26 Srov. Důstojnost seniora a jeho poslání v církvi a ve světě, s. 12.

27 Srov. AMBROS, P. *Fundamentální pastorální teologie*. 2. přeprac. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého, 2002, s. 22.

osobnosti. Tato víra je přivedena k dokonalosti Ježíšem Kristem.²⁸ Český výraz „víra“ má svůj původ v indoevropském „ver“. S latinským verus, což znamená „pravý“, tu spoluzní i „věrnost“. Tento pojem je blízký hebrejskému výrazu pro víru (viz dále), jenž označuje spíše právě věrnost než víru v našem pojetí (tedy přesvědčenost). Co znamená víra v hebrejském, resp. biblickém pojetí lze lapidárně vyjádřit interpretací výrazu אמן, jenž demonstruje jistotu, schválení Boží výzvy a slibu, existenciání angažmá ve věci, jež je před člověkem. Amen je to, z čeho se vychází, a toto východisko involvuje to, k čemu se směřuje. Ve starozákonním myšlení není víra toliko stanoviskem myšlení, nýbrž jde o postoj vyvěrající z bytí tváří tvář Bohu (srov. Nu 14,11). Víra však znamená také poslušnost (srov. 2 Kr 17,14) a bázeň Boží (srov. Ex 14,31), což předpokládá důvěru. Orientuje se na Boží slovo (srov. Gn 15,6; Dt 9,23) a na Boží činy (srov. Ex 14,31; Nu 14,11 aj.). Ve starozákonním pojetí je víra celková orientace lidu. V Novém zákoně je vztažena většinou k objektu – jde o víru v Boha, v Krista a jeho slovo, ale je také něčím celostním – obsahuje myšlení, cítění, chtění, lásku, naději a činy.²⁹

V Písmu je víra často představena ve spojení s něčím novým, co přichází do soukromého a vnitřního života člověka, a zároveň je spojena s životy druhých – členy lidu, národa, společenství.³⁰ Příkladem toho jsou některé biblické postavy, mezi nimiž zaujímají významné místo praotcové, jejichž příběhy zachycuje kniha Genesis. Není bez významu, že poslání těchto postav je konfrontováno právě s vyšším věkem. Pro správné chápání významu uvádění vysokého věku je však nezbytné si uvědomit, že tyto údaje nelze brát doslova, neboť jde o víc než jen pouhý údaj o počtu let. Celá kultura starozákonního prostředí, když chtěla vyjádřit postavení člověka a zdůraznit jeho mimořádný vztah k Bohu, přidávala člověku počet let. Tuto skutečnost je třeba vzít podle Duky v patrnost

28 Srov. KLAŠKOVÁ, M. *Víra v Bibli*. [online]. [cit. 2015-01-12]. Dostupné na internetu: <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-a/vira-v-bibli/>>.

29 BALABÁN, M. *Hebrejské myšlení*. Praha : Herrmann a synové, 1993, s. 100-129.

30 Srov. AMBROS. *Fundamentální pastorální teologie*, s. 22.

jako podstatné vodítko k chápaní udávání vysokého věku ve Starém zákoně, především v nejstarších dobách.³¹ Z příběhů postav, jimž Písmo připisuje vysoký věk, však také můžeme vyvodit určité signifikální znaky starších lidí (viz pojednání o konkrétních biblických postavách).

Negativní hlediska stáří

Člověk si kladl otázky po smyslu utrpení a smrti již od nepaměti. Odpověď na ně nikdy nenalezl jednoduše. Na tomto místě nelze předkládat tvrzení, že utrpení a nemoc musí nutně patřit ke stáří nebo snad že stáří je nemoc či období výlučně plné útrap. Pozitivní aspekty stáří byly zmíněny výše. Na kladný pohled ovšem nutno navázat konstatováním, že Bible, resp. Starý zákon nepopisuje stáří jen jako něco krásného. Svým velmi realistickým pohledem si všímá také toho, co k pozdnímu věku mnohdy patří, a to jsou určité zdravotní problémy. Všímá si faktu, že nastávají problémy se sluchem (srov. 2 S 19,36), zrakem (srov. např. Gn 27,1), přichází ztráta chuti k jídlu (srov. 2 S 19,36), nastávají obtíže se špatným krevním oběhem a hypotermií (srov. 1 Kr 1,14) a taky určitá bezmocnost (srov. Ž 71,9). Kniha Kazatel dokonce popisuje stáří jako dobu, která je zlá a plná paradoxů – místo odvahy a neohroženosti přichází třes, místo zdatnosti sehnutí, pracovní nečinnost, omezená komunikace a samota... (srov. Kaz 12,1-7).

V Bibli je také stáří konfrontováno se skutečností slabosti, jež představuje nejenom tělesnou vyčerpanost, nýbrž i neschopnost sociálního uplatnění a všeobecnou bezmoc. Ve stáří už není ochablý duch schopen rázného jednání tam, kde by bylo třeba, a někteří otcové proto nejsou s to zakročit proti nepravostem svých synů (srov. 1 Sam 2,2; 3,13). Této nemohoucnosti postihující vnímání, úsudek a paměť si okolí pozorně všímá a lze ji poměrně snadno zneužít k vlastnímu prospěchu a starého člověka oklamat.

31 Srov. DUKA. *Stáří v Písmu sv.*, s. 7.

Biblické postavy a jejich poselství

Seniorské postavy Starého zákona

Pokud Starý zákon používá vazbu „sytý dnů“, pak ji spojuje především se závěrem života, resp. se smrtí některých vynikajících postav. Podle biblického pohledu znamenalo stáří žádoucí naplnění života. Vazba „sytý dnů“ navíc představovala nejenom dar dlouhého a plodného životního období člověka, ale především završení lidského života prožitého ve shodě s Boží vůlí.³² Hlavními protagonisty tohoto naplnění jsou postavy jak starozákonní, tak i novozákonní epochy, především pak postavy Tóry – Abraham, Izák, Jákob nebo Mojžíš. K dalším osobnostem seniorského věku patří také David. Starozákonní nauku o stáří uzavírá postava starce Eleazara a symbolické postavy Job a Tóbit. K novozákonním protagonistům patří především dvojice Alžběta, Zachariáš a Simeon, Anna a rovněž postava Nikodéma. K tématu stáří v Novém zákoně mají zcela určitě co říci i postavy starců v knize Zjevení.

32 Srov. tamtéž, s. 261-262.

V následujícím pojednání o těchto postavách půjde především o signifikantní příběhy z jejich života, zvláště pak ty, jež se týkají období stáří, nebo ty, jež přinášejí určité poselství pro toto období a z nichž bude možné vyvodit určité charakteristické znaky stáří. O těchto znacích bude pojednáno hned z několika úhlů pohledu, zvláště rodinného, společenského a v neposlední řadě spirituálního. Současně budou naznačeny i základní kontury vzniku a okolností sepsání jednotlivých knih, aby bylo možné do tématu lépe proniknout.

O jaká hlavní témata ve spojitosti s těmito postavami konkrétně jde, je pro lepší přehlednost zakomponováno do následující tabulky, přičemž při řazení jednotlivých postav je postupováno chronologicky. Uvedená pojednání si nečiní nárok být vyčerpávající. Jejich smyslem je především napomoci pochopit význam a hodnotu stáří z pohledu biblické tradice.

Tabulka 2: Přehled biblických postav a hlavních poselství vůči stáří

Postava/postavy	Chronologické zařazení	Hlavní poselství
Abraham	Období praotců	<i>Konverze ve stáří</i>
Izák	Období praotců	<i>Slabost stáří jako vnitřní slepota</i>
Jákob	Období praotců	<i>Vytrvalost ve víře</i>
Mojžíš	Exodus a země zaslíbená	<i>Odevzdanost</i>
David	Sjednocené království	<i>Schopnost jednání a rozhodování přes slabosti stáří</i>
Job	Poexilní doba	<i>Smysl utrpení a poznání Boha</i>
Tóbit	Asyrská invaze	<i>Přijetí hranic stáří</i>
Eleazar	Období Makabejců	<i>Vzor víry budoucím generacím</i>

Alžběta a Zachariáš	Doba Ježíšova	<i>Boží záměr navzdory slabosti stáří</i>
Simeon a Anna	Doba Ježíšova	<i>Moudrost stáří jako vzor pro druhé</i>
Nikodém	Doba Ježíšova	<i>Duchovní očista ve stáří</i>
Starci v knize Zjevení	Prvotní církev	<i>Duchovní poslání stáří</i>

Paradigma víry v příbězích starců knih Tóry

Jak již bylo nastíněno, v pokusu o biblickou interpretaci tématu „stáří“ ve Starém zákoně budou hrát hlavní roli konkrétní biblické postavy. Mezi nimi zaujímají významné místo praotcové. Příběhy praotců zachycuje kniha **Genesis**, jež ve své první části popisuje tzv. biblické pradějiny a v druhé nastiňuje počátek spásy vyvoláním jednoho člověka, který se stane otcem celého národa.³³ Kniha Genesis je výsledkem činnosti mnoha generací, jež promýšlely a vyjadřovaly základní zkušenosti svých předků. Nejvýznamnější písemně zachycenou tradicí je tzv. jahvistická tradice pocházející z královské doby, nicméně stěžejní roli ve finální fázi utváření knihy sehrály zřejmě kněžské kruhy při jeruzalémském chrámu v době po návratu z babylonského zajetí (6. a 5. století před Kristem). Ačkoli první část Genesis vypráví o skutečnostech, které se dotýkají historie, ale vymykají se možnosti datování a lokalizování, příběhy praotců přes určité problémy odrážejí celkem věrně situaci polokočovných pastevců v zemích Blízkého východu v 1. polovině 2. tisíciletí před Kristem. Významným aspektem v obou případech je teologický, nikoliv historiografický význam. V této souvislosti je třeba chápat Genesis nikoliv jako mýtus po vzoru pohanských mytologií; když používá obrazů převzatých z oblasti

33 Srov. BOGNER, Václav, BROŽ, Jaroslav et al. *Pentateuch*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 33. ISBN 80-7192-638-2.

staroorientálních mýtů, zbavuje je mýtického charakteru a uvádí do souladu s izraelským monoteismem. V Genesis je použita celá řada literárních druhů, přičemž důležité místo zaujímá symbolika, jež dává často na první pohled jednoduchému příběhu hlubší smysl. Charakteru staroorientálního vyprávění odpovídá žánr lidové pověsti – ságy – vztahující se k určitému rodu a jeho příslušníkům nebo místu (například svatyni). Tato sága vysvětluje i původ zvyků, jmen či topografických zvláštností (jde o tzv. etiologii).³⁴

Události spjaté s praotci (koncipované jako sled čtyř generací) prezentují pomalou realizaci obnovy díla spásy skrze Boha jako hlavního protagonistu navzdory lidské slabosti praotců. Příslib potomstva a země, jež dává Hospodin prvnímu z nich – Abrahámovi, je naplněn prozatím v nepatrných závdavcích. Boží jednání je sice často charakterizováno na způsob jednání lidského, jeho svrchovanost je však nade vším zřejmá – Bůh obvykle působí skrze slovo, které dává směr životu praotců a je rozhodujícím styčným bodem vztahu mezi ním a člověkem:

„Boží slovo volá a vyzývá svobodného člověka a ten je zapojen do dějin spásy jako jejich spolutvůrce. Boží slovo je příkazem, zvěstí i příslibem. Na člověku je, aby uposlechl, věřil a doufal: tato trojí odpověď vytváří dynamismus oné historie, směřující k budoucnosti, zahrnující zemi a závisející na Bohu, historie, která je lidská, vzhledem k aktivnímu podílu lidí na jejím utváření, i Boží, vzhledem ke svrchovanosti, s jakou ji Bůh řídí.“³⁵

Protože Genesis, jež je první knihou Tóry neboli Pentateuchu, představuje velkolepou vstupní bránu dějin Boha s člověkem, které pokračují v osudech Izraele a na něž navazuje rovněž celý Boží lid – Kristova církev, je třeba ji z tohoto důvodu chápat v širší souvislosti.³⁶

34 Srov. tamtéž, s. 33-34.

35 Tamtéž, s. 34

36 Srov. tamtéž, s. 33.

Abram - Abraham

Na konci 11. kapitoly knihy Genesis se přes tisíciletí objevuje příběh *Abrama*. Zde se děj příběhu zpomaluje a soustřeďuje na čtyři generace rodiny zaslíbení, které se vydají na cestu z Mezopotámie do země zaslíbené. Na první pohled jakoby bez souvislosti navazuje podání na zprávu o budování věže a města vyprávěním Šémova rodopisu. Přesto tu souvislost je. Šémovce sice nelze jednoznačně považovat za stavitele města a věže, nutno v nich ale spatřovat spoluúčastníky, mezi nimiž se vyskytuje linie svědků, které Hospodin bábelskou pohromou přivádí k hledání správného směru. Rodopis Šémův (srov. Gn 11,10-26) zachycuje pouze onu linii dědiců požehnání, jež vyúsťuje v Terachovi, otci Abrama. Rodopis je obdobou Genesis 5, v Genesis 11 bychom ovšem nenalezli (až na dvě výjimky ve verších 28 a 32) nic o umírání. Ve středu zájmu je narození Abrama. Stejně jako Noe, také Abramův otec Terach má tři syny, z nichž jeden je počátkem nového rodu Božích svědků.³⁷

Počátkem tohoto zaslíbení se stává právě Abram. Jemu Hospodin přikazuje, aby opustil zemi, rodiště a dům svého otce a odešel do „neznáma“. V textu Písma nalezneme přesný údaj o jeho věku v době odchodu z jeho původního působiště: „Abramovi bylo sedmdesát pět let, když odešel z Cháranu“ (Gn 12,4). Abram je najednou postaven před zásadní životní otázku: rozejít se v pokročilém věku úplně se vším, co bylo dosud náplní a smyslem jeho života.³⁸ Tato svízele ovšem stojí v protipólu Božího příslibu o „velikosti jeho národa“ a požehnání, jež je určeno nejenom Abramovi, ale i všem čeledím země, tj. všemu člověčenstvu (srov. Gn 12,2-3).

37 Srov. BÍČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon (Genesis – Deuteronomium)*. Praha: Kalich, 1991, s. 72. ISBN 80-7017-408-0.

38 U Abrahama, resp. Abrama lze v souvislosti s jeho odchodem z rodiště postřehnout tři zásadní těžkosti, s nimiž se musí vypořádat. První těžkost souvisí s jeho zemí, z níž má odejít. Ve starověku byla každá země pokládána za oblast, jež je spravována určitými božstvy. Země, v níž Abram žil byla doménou měsíčního božstva Sina. Tato skutečnost napovídá, že další svízele spočívala v rozluce s dosavadním náboženstvím. Kromě toho měl Abram opustit svoje rodiště, tedy oddělit se od pokrevního společenství, a zpřetrhat svazky, jež jej dosud úzce spojovaly s otcovým domem (srov. Gn 24,7).

Přízeň od Boha ve stáří zakouší také Abramova stárnoucí manželka Sáráj v podobě početí a narození syna, i když se myslelo, že již překročili věk, kdy se jim mohlo narodit dítě (srov. Gn 17,17–19).³⁹ Přestože bychom v pozadí neplodnosti Sáraje našli kultické důvody,⁴⁰ její neplodností chce podání ukázat na vyvolenost syna Izáka, Boží cíle i chatrnost lidí.⁴¹ Udání Abramova věku podruhé naznačuje, že jde o událost mimořádnou. Upozorňuje na to taktéž změna jmen, jež má připomínat vyvolení člověka Bohem. Ačkoliv byl *Abraham* starý a stále bezdětný, příslib Hospodinův zůstává v platnosti a uskuteční se. Otcovství Abrahamovo se ale netýká pouze jeho tělesného potomstva, nýbrž všech, kteří věrně jednají podle Božích slov.⁴²

Věk sedmdesát pět let je zralý věk, a to nejen v biblickém kontextu. U Abrahama jde ovšem o něco víc než o pouhou zralost ve stáří – ve svém pokročilém věku prožívá zcela nové věci a nové zkušenosti. Ačkoli by se mohl dožadovat zaslouženého odpočinku po dlouhém životě nebo reptat na stařecký věk, je postaven před nečekanou Boží výzvou: rozhoduje se „nastoupit“ do služby a tím přijmout Boží vůli. Přestože by se mohl domnívat, že svůj život s pozitivními prožitky má již za sebou, odpoví kladně a Bůh mu dává nová zaslíbení, která dosud v jeho životě neměla obdoby. Život tohoto člověka není v pokročilém věku bez významu, jeho víra není odtažena na druhou kolej. Je stále důležitá. Díky ní je Abraham s to uvidět Boží jednání, přijmout Boží zaslíbení a současně se stát požehnáním pro druhé. Abraham pro to učinil jednu věc – musel odejít, tzn. opustit kromě své vlastní země také vlastní pohodlí, zvyky

39 Sára jako jediná žena v Bibli, jejíž věk je znám (srov. BIČ, M. et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon*, s. 113) – bylo jí 90 let, Abrámovi 100 roků.

40 Terachovci přináleželi k měsíčnímu kultu, což dokládá i samo jméno Terach, jenž byl otcem Abrahama. Jméno pochází ze stejného kořene jako jerach = měsíc (doba) a jaréach, což znamená měsíc (luna), a patrně i důraz na neplodnost Sáraje, jež lze nejspíše řadit mezi kněžky měsíčního kultu. Kněžky některých tříd zachovávaly celibát, jiné mohly žít v manželství, avšak musely zůstat neplodné. (srov. BIČ, M. et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon*, s. 73)

41 Srov. BIČ, M. et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon*, s. 73.

42 Srov. tamtéž, s. 90-92.

i názory ve prospěch Hospodina a tím radikálně změnit svůj život (srov. Gn 12,1-4). Tím se jeho příběh stal příkladem konverze, která je možná i v pokročilém věku.⁴³

Izák

Ačkoliv je Izákovi oproti Jákobovi věnováno mnohem méně pozornosti, jeho rodokmen zahajuje rozsáhlý cyklus o Jákobovi a rodině, který dále rozvíjí hlavní témata cyklu Abrahama: Boží vyvolení, teofanie, smlouva, příslib potomstva a země i ustavičné Boží přítomnosti.⁴⁴ *Izák*, podobně jako Abram, resp. Abraham, je konfrontován s trpělivostí a důvěrou v Boží slib: jeho život v pokročilém věku se potýká s tristním problémem bezdětnosti. Text Písma říká, že Izák prosil Hospodina za svou ženu Rebeku, protože byla neplodná. A dále také, že Hospodin jeho prosbu přijal a Rebeka otěhotněla (srov. Gn 25,21). O věku Izáka se dočteme v souvislosti s informací o narození jeho synů: bylo mu šedesát let (srov. Gn 25,26).

Následný Izákův příběh je výpovědí o tom, že stáří nemusí být jen obdobím moudrých a odvážných činů, ale také údobím slepoty a těžkopádnosti, z něhož je ale i možné se vymanit. Když Izák zestárl, jeho oči vyhasly, takže neviděl. V jeho případě nešlo ani tak o oční vadu, jako o vnímavost srdce. Izák byl pouze schopný rozeznat chlu-paté ruce svého syna, nikoliv však Boží zaslíbení a jeho pravého nositele, který o ně stál. Postrádal nejen vnější, ale i vnitřní zrak. Podle zvyku patřilo požehnání prvorozenému, což Izák zřejmě pokládal za rozhodující, ačkoliv Boží zaslíbení a postoj jeho prvorozeného syna Ezaua ukazovaly jinak. Pokrm, který měl připravit Ezau nebyla jen pochoutka výborné chuti, nýbrž i to, z čeho může člověk získat citlivost a zkušenost – sešlému Izákovi pravděpodobně záleželo na znovunabytí prozíravosti,

43 Srov. KAPLÁNEK, Michal. Konverze a konvertité. In HANUŠ, Jiří, NOBLE, Ivana et al. Sborník z mezioborového semináře o problematice náboženského obrácení. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009, s. 84. ISBN 978-80-7325-196-3.

44 Srov. BOGNER, V., BROŽ, J. et al. Pentateuch, s. 94.

kterou mu zrak odepřel.⁴⁵ V protikladu tomu stála Izákova žena Rebeka, která si byla vědoma Božího zaslíbení, jež slyšela ještě před narozením svých synů (viz Gn 25,23). Výsledkem jejího zásahu bylo však hrozivé etické provinění – zneužití slabosti stáří a na smrt rozdělení bratři. Jak reagoval Izák? Stárnoucí Izák tušil, že je potřeba dát věci do pořádku, nicméně se již netázal po aktuální správnosti svého počínu. V textu Písma čteme, že se Izák roztrásl a zalomcovalo jím zděšení (srov. Gn 27,33). V jeho případě nešlo pouze o úlek nad proradností jeho syna a ženy, sebelítost, výčitky nebo výhrůžky. Nebyla zde ani stopa pokusu prohlásit udělené požehnání za neplatné. Izák naopak podlouzně získané požehnání potvrdil (srov. Gn 27,33) a v této prohře poznal pravdu. Sám na sobě zakusil zděšení nad svou vlastní slepotou, nad svou slabostí stáří bez výčitek, bez vzteku a dal za pravdu Bohu: Boží vyvolení je totiž zcela pod vedením Hospodina navzdory lidským snahám, právům a výpočtům.⁴⁶

Jákob

Obširnější cyklus o *Jákobovi*, který patří ve skutečnosti do příběhu Izákova, je uveden příběhem o narození dvojčat. Od Izákova požehnání se odvíjejí užší dějiny Jákobova vyvolení v naplňování zaslíbení daných Abrahamovi. Ačkoliv byl Jákob muž podvádějící, klamný, vlezlý i vytlačující, přesto zůstal Božím miláčkem. Jákobovi bylo zhruba čtyřicet nebo i mnohem víc let, když podváděl. Od tohoto období se však začíná odehrávat jeho vnitřní proměna. Naproti tomu stojí Ezau se svým tvrdým srdcem. Tento Ezau představuje pouze smyslné potěšení tohoto světa, bez žádného záměru. Prvorozenství zahrnovalo velký duchovní význam a toho si musel být Jákob vědom. Ezauův světský život nebyl vhodný pro přijetí tohoto prvorozenství, a proto Jákob zasáhl.⁴⁷ Wilkerson k tomu říká:

45 Srov. BIČ, M. et al. Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon, s. 126.

46 Srov. tamtéž, s. 129.

47 Srov. WILKERSON, David. Nebezpečí a utrpení kajícího srdce! [online]. Lindale: World Challenge, 2006 [cit. 2013-11-06]. Dostupné na: <http://www.tsculpitseries.org/czech/ts970519.txt>.

„Bůh miluje a žehná lidem typu Jákoba – to je ten, který ví, že má nestálosti a slabosti. Takový totiž je ochotný dát se změnit, mateřsky poznamenat Boží rukou. V takovém je vždy něco, co ho vždy zlomí a donutí vzdát se.“⁴⁸

Později i Jákob sám na sobě zakusil podvod. Kající duch u Jákoba však neznamenal hladký životní průběh. Wilkerson vyzdvihuje Jákobovu vytrvalost v modlitbách navzdory útrapám⁴⁹ – tento pozitivní aspekt stáří přináší plody – jeho radostí se stal syn narozený ve stáří.⁵⁰ Přes nespočetné osobní a rodinné problémy se Jákob dožil vysokého věku, aby uviděl své símě rozmnožené a prospívající – počátky velkého národa. Skrze dramatické příběhy, které vyústily v obnově svazku, se Jákob stal představitelem moudrého, úspěšného a odvážného člověka, muže poslušného víry a věrnosti vůči Hospodinu a symbolem důvěry v Boží slovo až do stáří. Na něm jako na starostlivém otci i prarodiči spočinulo Boží požehnání, které zprostředkoval dál následným generacím.⁵¹

Také v knize **Exodus** objevíme výraznou postavu, jejíž činy jsou ve velké míře spjaty s pokročilým věkem. Kniha Exodus, tj. Vyjití se koncentruje především na vyjití – vysvobození Izraelitů z jejich otroctví v Egyptě pod vedením Mojžíšovým. Tato událost zůstává v paměti vyvoleného národa jako největší Boží čin a je rovněž propojena s vyhlášením Zákona a uzavřením smlouvy na Sinaji. Kniha vznikala nepochybně v delším časovém období a proces jejího utváření byl značně složitý. Podle Zengera jde o tzv. jeruzalémské dějepisné dílo z doby královské, nejspíš 7. století př. n. l.⁵² Ačkoli kniha obsahuje mnohem starší tradice, je nutné předpokládat, že dostala konečnou podobu až po exilu, tedy nejdříve v 5. století před Kristem. Text knihy sestává z řady literárních žánrů,

48 Tamtéž.

49 Srov. WILKERSON, D. Nebezpečí a utrpení kajícího srdce!

50 Srov. Výklad sidry Vaješev [online]. Holešov: Olam, Společnost Judaica. [cit. 2013-11-06]. Dostupné na: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/sidry5766/beresit/vajesev.pdf>, s. 1.

51 Srov. BOGNER, V., BROŽ, J. et al. Pentateuch, s. 95.

52 Srov. ZENGER, Erich. Das Buch Exodus. Geistliche Schriftlesung. Leipzig: St. Benno-Verlag, 1978, s. 17. ISBN neuvedeno.

včetně vyprávění, zákona a poezie. Základní žánrovou rovinou je prorocká a teologická historie. Záměrem Exodu je informovat o velkých Božích činech v minulosti. Exodus se od mnohých jiných historických knih Bible poněkud liší rolí, již v ní hraje Zákon. Tento Zákon není přívěskem či odlišnou částí knihy, ale je součástí dějin spásy (viz níže).⁵³ Za duchovního otce Pentateuchu (nikoliv autora), a tedy i Exodu lze označit Mojžíše jako osobu, která rozhodujícím vlivem zasáhla do dramatických počátků Izraele.⁵⁴

Teologický význam knihy nutno spatřovat v uskutečňování Božího plánu s lidstvem prostřednictvím vyvoleného národa, a to i přes lidský vzdor. Hospodin účinně zasahuje do dějin – staví se na stranu utiskovaných jako jejich zachránce. Vysvobození Izraele z egyptského otroctví je ale také paradigmatickým všem pozdějším osvobozením – nejpodstatnějším z nich je vysvobození z otroctví hříchu ke svobodě dětí Božích. Toto vysvobození se uskutečnilo ve vrcholu a středu celých dějin spásy – ve smrti a vzkříšení Ježíše Krista:⁵⁵ „Tak v jednom smyslu Kristus během své pozemské služby naplnil exodus. V jiném smyslu dnes křesťané prožívají život jako putování pouští a očekávají budoucí odpočínání, které nastane na konci Exodu (Žd 3,7-4,13), totiž vstup do zaslíbené země (nebe).“⁵⁶

Úvod Exodu věnuje pozornost rozrostlému Jákobovu rodu v Egyptě a znovu vyjmenovává jeho syny (srov. Gn 46,8-27), jejichž jména ponесou jednotlivé izraelské kmény. Tím má být vytvořena spojnice mezi Genesis a Exodus, ale v dalším vyprávění nepůjde o jednotlivá izraelská pokolení. Půjde o Izrael jako celek blíže nevymezený. V centru pozornosti stojí určitá biblická zvěst o Božím lidu jako kolektivu s jasným vymezením víry v Hospodina, který svůj lid vyvolil ke zvláštním úkolům. Do tohoto běhu izraelských dějin vstupuje po vyhlazovacím dekretu faraónovu (Ex 1,22) *Mojžíš*, který podle slov Písma nemá v Izraeli sobě rovného (Dt 34,10nn).⁵⁷

53 Srov. DILLARD, B. Raymond et al. Úvod do Starého zákona. Praha: Návrat domů, 2011, s. 58. ISBN 978-80-7255-244-3.

54 Srov. BOGNER, Václav, BROŽ, Jaroslav et al. *Pentateuch*, s. 166-167.

55 Srov. tamtéž.

56 DILLARD, B., R. et al. Úvod do Starého zákona, s. 60.

57 Srov. LÉON-DUFOUR, X. Slovník biblické teologie, s. 238.

Mojžíš

O výjimečnosti Mojžíše hovoří Bible již v souvislosti s jeho dětstvím – chlapec je obdařen zvláštním půvabem, doslovně dobrotou – nejedná se zde přitom pouze o tělesnou krásu, nýbrž o ojedinelost, která je znamením zvláštní Boží milosti a vyvolenosti.⁵⁸ Zápal pro spravedlnost se objevuje u Mojžíše již v mladém dospělém věku, ale je nepochopený a neuznaný. Přes toto nepochopení si v něm Bůh připravuje zachránce a formovatele svého lidu. Své osvoboditelské dílo Hospodin začíná skrze něj konat až v jeho pokročilém věku.⁵⁹ Poklidný Mojžíšův život u midjánského kněze Jitra náhle přerušuje Boží zjevení na hoře Chorébu – Hospodin, který „přebývá v hořícím keři“ chystá pro Mojžíše nevšední poslání. Mojžíš se svěřeného poslání zalekne – je překvapující, že se nepoddává a neuposlechne, ačkoliv je ujištěn o Boží přítomnosti a ochraně. Žádá znát Boží jméno, které obdrží, dokonce i s výkladem „Jsem, který jsem“, jenž lze pochopit jako ujištění o bezpodmínečné Boží přítomnosti vždy a všude s eschatologickým výhledem „Budu, který budu“. Následně je Mojžíšovi úkol upřesněn.⁶⁰

Tato perioda od osmdesátého roku Mojžíšova života představuje zdlouhavý příběh putování pouští a zkoušek. Mojžíšovým cílem je práh země zaslíbené – jde o cíl, pro který byl vyvolen, a jeví se jako paradox, že do ní nevstoupí! (Dt 31,2). V poslední periodě svého života Mojžíš poznává, že přišel jeho čas a není schopen vést lid. Svoji abdikaci zdůvodňuje věkem a především Božím soudem nad sebou (srov. Nm 20,12). Oznámení naplnění Mojžíšových dnů Bohem je projevem zvláštní přízně i zvláštního záměru. Mojžíš tak bude nejenom moci předat svůj úřad svému nástupci, ale dát také požehnání lidu. Slova, která ujišťují o Božím vedení, poukazují na dílo, které je závislé na Hospodinu. Mojžíš

58 „Nikdy však již v Izraeli nepovstal prorok jako Mojžíš, jemuž by se dal Hospodin poznat tváří v tvář... A dal z něho vzejít muži milosrdnému, který získal milost v očích všech lidí a Bohem i lidmi byl milován, Mojžíšovi, jehož památka je požehnaná. Ve slávě ho postavil na roveň svatým a učinil ho mocným, že se ho nepřítelé báli“ (srov. Dt 34,10; Sir 45,1-2).

59 „Mojžíšovi bylo osmdesát let“ (Ex 7,7).

60 Srov. BIČ, M. et al. Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon, s. 209-217.

tak nepochybuje o nastávající generaci (srov. Dt 31,6). Je svobodný ve vztahu ke svému odchodu a neopomíjí podpořit svého nástupce – Boží věc bude pokračovat i bez něho. Je pozoruhodné sledovat Mojžíšovu smrt v osamění na hoře Nebo – Mojžíš umírá v poslušnosti, nereptá. Nakonec spatřuje zemi zaslíbenou, což patřilo k právnímu aktu, kterým se provádělo přisvojení krajiny (srov. Gn 13,14 nn), ale nevstupuje do ní. Musí se smířit s vinou svého lidu (Nm 20,10nn), a odpustit. Tím se podobá Ježíši Kristu.⁶¹

Mojžíšův příběh lze vnímat jako obraz čtyř fází života, kterými člověk prochází až do svého stáří. Každé toto období má přitom svůj specifický úkol. Ačkoliv Mojžíš prodělal mnoho životních zkoušek a nakonec ani nevstoupil do země zaslíbené, nestal se z něho zatrpklý stařec, ale starý muž sytý svých dní a ten, kdo žehnal (Dt 33). U Mojžíše je pozoruhodná jeho svěžest stáří a jasný zrak (Dt 34,7), tj. plná síla ducha i těla.⁶² Takovýto pozitivní aspekt je znakem mimořádné Boží přízně – Mojžíš dostává od Pána tolik síly, kolik jí potřebuje ke splnění svého poslání. Zároveň je v textu Bible řečeno, že vychoval Jozueho, který byl plný moudrosti, protože Mojžíš na něho položil své ruce (srov. Dt 34,9). Zdrojem jeho autority byla skutečnost poznání Boha ve stáří, nikoliv výkonnost. Z Mojžíšova příkladu bychom mohli vyvodit následující hlavní aspekty stáří: odpuštění, žehnání, povzbuzení pro nastupující generaci a modlitba se za ty, kdo přebírají úkoly starých s přesvědčením, že je to tak dobře.

Zástupce „seniorů“ z doby královské

Knihy Královské, které zahrnují zprávy o dějinách Izraele, se vyznačují stejnými teologickými tématy a stejným slovníkem jako texty od knihy Jozue až po knihy Samuelovy. Proto je třeba pokládat tyto knihy spolu s Královskými za jednotné literární dílo. Knihy Královské jsou anonymním dílem. Autor, resp. redaktor, který žil pravděpodobně

61 Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*, s. 239.

62 Srov. BIČ, M. et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon*, s. 588.

v době exilu (586–539 před Kristem)⁶³ a pocházel zřejmě z kněžských kruhů, se v knize soustřeďuje výlučně na náboženskou stránku – tj. jeruzalémský chrám, jeho vybavení a kult, deuteronomickou reformu a její úsilí o čistý monoteismus. Zprávy o jednotlivých kráľích mají následující schéma: synchronizace s druhým kráľovstvím, kráľův věk na začátku vlády, délka jeho vlády, jméno jeho matky, náboženské zhodnocení jeho vlády, odkaz na prameny, smrt a pohřeb krále a jméno jeho nástupce.⁶⁴

David

Tématiku pohledu na stáří v době kráľovské můžeme exemplárně sledovat v příběhu krále *David*. Úvod ke knihám Kráľovským mluví o Davidově sešlém fyzickém stavu způsobeném stáří. Důvodem je patrně zdůraznění potřeby nalézt vhodného kráľova nástupce. Ztráta životních sil krále znamenala přímou hrozbu pro lid – podle starověkých názorů byl na kráľi závislý osud lidu, jemuž vládl, plodivost půdy a celkový blahobyt.⁶⁵ Starý David zřejmě trpěl poruchami krevního oběhu⁶⁶ – ani pod pokrývkami se nemohl zahřát (srov. 1 Kráľ 1,1).

Podobně jako Izák i David je ve slabosti svého stáří postaven před spiknutí a lži. Přestože je zneužito jeho omezenosti stáří, přestože má problémy sám se sebou, dokáže se ještě rozhodnout, dávat příkazy a zajistit korunovaci svého syna Šalamouna. Příběh Davidův, jenž je tak úzce spjat se stáří, je znakem toho, že starý člověk je milý Bohu, i když jej okolí považuje za téměř bezcenného. Starý člověk po vzoru krále Davida má sice starosti o svoji budoucnost, ale neshromažďuje pro ni svůj majetek. Spíše se stará o budoucnost svých dětí. Ještě stále má možnost vyjádřit svůj názor, který ušetří budoucí generace zlých věcí.

63 Srov. DILLARD, B., R. et al. Úvod do Starého zákona, s. 142; s. 151.

64 Srov. HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do knih Starého zákona*.

65 Srov. BIČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu II. Knihy výpravné*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 323. ISBN 80-7192-154-8.

66 Srov. HŘEBÍK, J. *Stáří ve Starém zákoně*, s. 267.

Hlavní protagonisté stáří v biblických knihách pozdního židovství

Poslední dva protagonisty, o nichž se dozvídáme v knihách pozdního židovství (Job a Tobiáš), nemůžeme patrně řadit mezi historické postavy. Jejich příběhy nicméně odhalují biblický pohled na stáří tehdejší doby.

Kniha Job bývá prezentována jako kniha utrpení, nebo lépe jako kniha, která se táže po jeho smyslu. Jelikož každý člověk prožívá nějaké soužení, vzbuzuje velkou pozornost ještě dnes. Kniha nevznikla najednou. Vznikala pravděpodobně delší dobu v průběhu 5. až 3. století před Kristem, a je dílem několika autorů.⁶⁷

V hebrejském kánonu patří mezi tzv. Spisy. V křesťanských Bibliích je řazena mezi tzv. knihy naučné.⁶⁸ Teologicky závažnou otázkou knihy je otázka po utrpení nevinného člověka, nicméně otázka dotýkající se moudrosti („kdo je moudrý“) získává při rozvíjení zápletky příběhu přednost. Přestože si moudrost nárokují v podstatě všechny postavy v této knize, teprve až v jejím závěru promlouvá Bůh, aby na zmíněnou otázku odpověděl. Bůh sám je zdrojem moudrosti a on ji také rozděljuje tam, kde uzná za vhodné. Odpovědí člověka je proto podřízenost Hospodinu a pokání (srov. Job 42,5.6).⁶⁹

Job

Hlavní protagonistou celého příběhu je *Job*, ale také jeho přátelé. Podstatnou část knihy tvoří rozhovory Joba s jeho přáteli, kteří se snaží vysvětlit podstatu jeho utrpení. V tehdejší době platila souvislost mezi jednáním člověka a jeho údělem. Tohoto dogmatu

67 Srov. WHITE, Markus. *Hiob/Hiobbuch*. [online], Bibelwissenschaft.de – Das wissenschaftliche Bibelportal der Deutschen Bibelgesellschaft, 2007, [cit. 2013-12-10]. Dostupné na: <http://www.bibelwissenschaft.de/wibilex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/hiob-hiobbuch-3/ch/cad3cfdcdbeac5d65a068fd566c6f4ac/>.

68 Srov. BIČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 17. ISBN 80-7192-240-4.

69 Srov. DILLARD, B., R. et al. Úvod do Starého zákona, s. 197.

nebo lépe paradigmatu se přidržují Jobovi přátelé, kteří se snaží jeho utrpení porozumět, nicméně v očích Hospodina neuspějí. Podle Ryškové je kniha Job pokusem o relativizaci tohoto pojetí. Pokouší se vykročit ze starých souřadnic a objasnit utrpení spravedlivého člověka jako „nespravedlivé“. Není to však Bůh, kdo si přeje jakékoliv omezení člověka a tedy i nemoc. Job je postaven před zásadní životní rozhodnutí: zvolit věrnost nebo vzpouru proti Hospodinovi. Hospodin dává Jobovi za pravdu: objasnit utrpení je nad lidské možnosti. Člověk ho ale může v jeho nesrozumitelnosti přijmout. Přestože Jobův „problém“ zůstává nedořešen z lidské logiky, je však „vyřešen“ jeho prostor setkání s Bohem⁷⁰ – Job Hospodina poznává a nakonec je obdařen dlouhým a smysluplným životem a umírá „stár a sytý dnů“ (Job 42,17).

V příběhu této postavy poznáváme dvě strany, kterých se jeho problém více či méně týká. Na jedné straně stojí Job, který se ptá po smyslu utrpení. Taková otázka je velmi blízká stáří. Ani Job, ani starý člověk však nedostává jinou odpověď než tu, která vyúsťuje v existencionální setkání – poznání Hospodina. Na druhé straně stojí Jobovi přátelé, kteří jsou sice znalí Písma, ale jak vidno, s touto jejich znalostí automaticky moudrost nepřichází. V jejich životě chybělo skutečné poznání Boha. Jobův příběh dává zřetelně najevo, že zdraví a další požitky života nejsou darem za dobré chování. Přestože se Jobovi přátelé ne málo zajímali o jeho životní osud a jejich snahou rozhodně bylo Jobovi pomoc, nakonec ale Job sám uspěje – zůstává věrný Bohu a Bůh ho štědře odmění (srov. Job 42,12–17).

70 Srov. RYŠKOVÁ, M. *Ježíš a nemoc*, s. 1-2.

Tóbit

Anonymní deuterokanonická kniha Tobiáš (v LXX také Tóbit), sepsaná pravděpodobně v helénské době někdy kolem roku 200 před Kristem,⁷¹ je vzorovou ukázkou biblické literatury, která předkládá příklady věrných Hospodinových vyznavačů v době babylónského zajetí s cílem posilovat Židy žijící v diaspoře obklopené pohanským prostředím, nepochopením a nepřátelstvím.⁷² Kniha konkrétně vypráví o těžkých zkouškách židovské rodiny deportované ze severního království do Ninive během asyrské invaze v 8. století a o zbožnosti a dobrotě jejího hlavního protagonisty *Tóbity*.⁷³ Čtenáři žijícímu v diaspoře kniha Tobiáš nezatajuje skutečnost o věrnosti víře otců, která se „bude muset osvědčovat také stálostí v utrpení... nezastírá mu skutečnost, že Boží cesty budou často docela jiné nežli jeho přání. Zůstane-li však Bohu věren, okusí nakonec Boží věrnost, byť i pod křížem.“⁷⁴ Povzbudivé a poučné vyprávění se však nikterak nedrží přesných historických skutečností – lze například objevit nesrovnalosti s uváděním asyrského krále. Nicméně je patrný úmysl vypravěče, který umísťuje děj svého příběhu do „dávné minulosti“ – bližší datování událostí pro něho není podstatné, důležité je vnímat úmysl posilující víru v Hospodinovo svrchované vedení každého, kdo se k němu utíká, a ukázat jej na příkladu Tóbity, jehož Hospodin neopouští, i když dopustí bolest nebo zkoušky.⁷⁵

Tóbit je především představitelem člověka, který se stará o druhé. V knize na to sám poukazuje, když se od 3. verše ujímá slova a hovoří o své věrnosti Božím zákonu a finanční podpoře vdov a sirotků. U toho ovšem jeho skutky milosrdenství nekončí. Tóbit dále poskytuje poslední služby zavražděným tím, že je řádně pohřbívá. Nicméně ani

71 Srov. HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do knih Starého zákona* [online]. [cit. 2012-02-20]. Dostupné na: http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_1.html.

72 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*, s. 20.

73 Srov. HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do knih Starého zákona*.

74 BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*, s. 20.

75 Srov. tamtéž, s. 21.

on, obdobně jako jiní zmiňovaní protagonisté, není uchráněn zkoušky, která z nenadání převrátí jeho neúnavné nasazování se pro druhé. Nyní bude muset prokázat neúnavnost snášení slepoty a vlastní závislost na druhých. V tomto utrpení však více než u lidí hledá útočiště u Boha. V textu bychom nenalezli náznaky reptání nebo bouření se proti Bohu. Přesto Tóbit prosí o smrt, v níž vidí své vykoupení.⁷⁶ Tóbit očekával smrt, namísto ní přichází rozhodující zásah Božího anděla a Tóbitovo uzdravení.

V Tóbitově příběhu si lze povšimnout jeho tří hlavních životních priorit: víra, pomoc, odevzdání. Stařec Tóbit si uchoval svoji víru přes těžké časy v zajetí. Jeho entuziasmus v nasazení pro druhé je přerušen tragickou událostí, kterou nečekal. Tóbit v tomto ohledu jakoby ztrácí sílu – přestože důvěřuje Bohu i nadále, touží zemřít. Situace se jeví jako bezvýchodná. Šlo o stařeckou depresi? Deprese ve stáří vzniká často z neaktivity, která nenapomáhá k sebeidentifikaci. V Tóbitově případě by však mohla představovat tunel, který pomáhá životu nalézt nový základ.⁷⁷ Staré hodnoty zanikají, nastupují nové. Tóbit je najednou odkázán na druhé a musí přijmout vlastní hranice ve stáří. Jeho příběh nicméně prezentuje stáří, které „vychází za sebe“, vstupuje do prostoru transcendence a rozšiřuje hranice vlastního já do nadosobna. V této transcendenci se člověk vzdává křehčivité závislosti na vlastním egu a pouští se do něčeho většího, než je on sám.⁷⁸

Eleazar

Mezi důležité skutečnosti pozdního starozákonního židovství patří bezesporu hnutí spojené s povstáním Makabejců, které je popsáno v deuterokanonických Makabejských knihách. Obě knihy vyprávějí o boji Židů proti seleukovským vládcům za náboženskou

76 Srov. tamtéž, s. 26-28.

77 Srov. GRŮN, Anselm. *Umění stárnout*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 95. ISBN 978-80-7195-316-6.

78 Srov. tamtéž., s. 114.

a politickou svobodu. Název knih pochází od příjmení (makkabi = kladivo) daného hlavnímu hrdinovi Judovi. Druhá kniha Makabejská tvoří samostatný spis částečně se kryjící s první stejnojmennou knihou, i když není jejím pokračováním.⁷⁹ Začíná před nástupem Antiocha Epifana, končí smrtí Judy Makabejské a zahrnuje období zhruba 15 let. Vznik lze datovat nejspíše do 1. poloviny 1. století před Kristem. Styl knihy se vyznačuje kazatelskou rétorikou typickou pro helénistickou literaturu. Autor ji vydává za stručné shrnutí pětisvazkového díla Jásona z Kyrény; jeho záměr je především pedagogický (snaha vychovávat). Kniha je určena Židům alexandrijské diaspory s úmyslem probudit v nich solidaritu se spolubratry v Jeruzalémě. Autorovi leží na srdci především osud chrámu jako centra náboženského života podle Zákona. Náboženský zájem odsouvá do pozadí zájem striktně historický – kniha vyzvedá hrdinský příklad mučedníků pro věrnost Zákonu (Eleazar a sedm bratří).⁸⁰ Pro 2 Mak je příznačná víra v zázračné zásahy Boží a zákonická zbožnost věřících, která necouvne ani před mučednickou smrtí.⁸¹ Kniha se vyznačuje věroučně významnými a ve Starém zákoně ojedinělými výpověďmi o vzkříšení z mrtvých, odplatě po smrti i o modlitbě za zemřelé.⁸²

Jedním z hlavních protagonistů věrných Zákonu je jeho znalec *Eleazar* (srov. 2 Mak 6,18–31), vážený a všemi uctíváný stařec, jenž dosáhl věku devadesáti let. Příběh Eleazara je zasazen do období vlády Seleukovců, kteří chtěli využít jeho příkladu k přijetí pohan-
ských zvyků Židy, k němuž byl nabádán⁸³ a jenž ve své podstatě představoval nevěrnost

79 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 278. ISBN 80-7192-150-5.

80 Srov. HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do knih Starého zákona*.

81 Srov. BIČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*, s. 278.

82 Srov. HŘEBÍK, J. *Speciální úvod do knih Starého zákona*.

83 Pozření vepřového masa, pro Židy „nečistého“.

a odpadnutí od víry.⁸⁴ Přestože dostal radu jak záležitost obejít, Zákon nepřestoupil.⁸⁵ Svoji oddanost vůči Božímu zákonu realizoval věrností největší – vstupem na popraviště. Jeví se téměř jako paradoxní, že celý problém se točí kolem vepřového masa, které Mojžíšův zákon zakazoval všem Židům. Avšak pouze zdánlivě jde o pozření tohoto masa. Především jde o lásku k Bohu, která spočívá v poslušnosti vůči jeho příkazům. To ovšem evidentně nepochopili lidé, kteří vedli Eleazarův proces a považovali se za jeho přátele – stařec si přece jen mohl život zachránit chytrostí nebo lépe klamem. Tato chytrost však stojí v protikladu moudrosti stáří. Eleazar uvažuje správně a zanechává tak kladný příklad lidské důstojnosti a vnitřní svobody. Eleazarovo stáří, jak je popsáno v úvodu příběhu, je provázeno krásným vzhledem (srov. 2 Mak 6,18). To znamená, že pokročilý věk nemusí nutně znamenat ztrátu krásy – krása starého člověka nespočívá v pružném těle, ale v kráse duše, která se projevuje ve vizáži a v chování. Tuto krásu získávají ti, kteří jsou krásní svým charakterem. Mladí lidé mohou být zdánlivě krásní i bez charakteru, avšak staří lidé jsou krásní pouze tehdy, pokud se rozvinul jejich charakter. Krásný charakter je ovocem poslušnosti vůči Bohu a jeho příkazům. Tím Eleazar zanechal cenný příklad mladé generaci, na níž mu evidentně záleželo (srov. 2 Mak 6,24–28).

84 Srov. RAVASI, Gianfranco. *Biblické postavy: liturgický rok s osobnostmi Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 192. ISBN 978-80-7195-188-9.

85 Srov. BÍČ, M. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*, s. 295-296.

Seniorské postavy Nového zákona

Dvojice postav v evangeliu podle Lukáše

Podobně jako ve starozákonních, také v novozákonních knihách, zejména v evangeliích, vystupují postavy vyššího věku, jejichž životní role je navíc přímo spjata s postavou Ježíše Nazaretského. Příběhy těchto biblických postav jsou u Lukáše⁸⁶ zakomponovány do vyprávění o životě a smrti proroka Ježíše z Nazareta, o němž se poznává a věří, že je Mesiáš, Syn Boží. Dílo bylo sepsáno někdy okolo roku 80 po Kristu. Tradice rané církve přisuzuje autorství evangelia jistému Lukášovi (srov. Ko 4,14),⁸⁷ jehož patrističtí autoři ztotožňují s Pavlovým společníkem (srov. Flm 24; Kol 4,14; 2 Tim 4,11).⁸⁸ Vlastnímu

86 Podle starocírkevní tradice (antimarkionovský Prolog, Jeroným) napsal Lukáš své evangelium v Achaji, kde také ve věku 84 let zemřel (srov. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 19. ISBN 80-7192-261-7).

87 Teologické akcenty napovídají, že šlo o vzdělaného křesťana z pohanství, jenž nemá osobní zkušenosti s Palestinou, vyhýbá se hebrejsko-aramejským výrazům a je určován pohanským vzděláním a literaturou (prooemium). Má k dispozici Septuagintu, LXX. (srov. MÜLLER, P.-G. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*, s. 20).

88 Srov. JOHNSON, Luke Timothy et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 13. ISBN 80-7192-560-8.

příběhu předchází předehra, v níž se odehrávají události spjaté s Ježíšovým dětstvím (viz níže). V podstatě až veršem 4,14 začíná hlavní část díla. Literárně kritické srovnání synoptických evangelií ukazuje, že kromě Markova evangelia používal Lukáš ještě pramen Q a své vlastní prameny písemné i ústní tradice, k nimž patřily zejména právě příběhy z dětství. Autor Lukášova evangelia se jako vzdělaný helénský spisovatel s vytríbenou řečtinou obrací na církevní i necírkevní veřejnost (myslí na adresáty jak pohanské, tak pohanokřesťanské).⁸⁹ Téma svého díla uvádí do souvislosti světové politiky a dějin římského impéria (Tiberius) a interpretuje kající hnutí Jana Křtitele jako signál a časově předcházející odkaz na Ježíše z Nazareta. Záměr evangelisty je výslovně teologický a eklesiologický – jak ostatně přiznává ve své předmluvě (Lk 1,1-4). Hlavním úmyslem sepsání nového evangelia je reakce na požadavky církve jeho doby vyžadující nejenom nové kritické přezkoumání tradice o Ježíšovi, nýbrž i nové shromáždění doposud nezhodnoceného ústně a písemně tradovaného materiálu i nové uspořádání látky za účelem misijního a pastoračního působení církve. Lukáš ve své christologii prezentuje Ježíše jako zachránce chudých, zbědovaných, pohrdaných, nemocných, vyvržených i hříšníků (viz Lk 19,10, 1,53; 4,18; 6,20n; 14,12); v eklesiologii zařazuje církev do trojdílných dějin spásy: doby Izraele, doby Ježíšovy, doby církve – církev následuje Ježíše do budoucnosti Boží spásy.⁹⁰

Zachariáš a Alžběta

V úvodu evangelia Lukáš představuje židovského kněze *Zachariáše* a jeho ženu *Alžbětu*, o nichž výslovně říká, že byli pokročilého věku (srov. Lk 1,7). Přestože jejich život byl

89 „I přímý adresát, 'vznešený Teofil', svým jménem ukazuje k pohanokřesťanskému prostředí. Věnování Teofilovi však přesahuje rámec jeho osoby a adresuje dílo vlastně celé církvi této epochy (a nejen této); i za hranicemi církve má nové Lukášovo dílo uvést ve známost evangelium Ježíše Krista a najít příznivce i následovníky.“ (MÜLLER, P.-G. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*, s. 19).

90 Srov. MÜLLER, P.-G. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*, s. 11-20.

spravedlivý⁹¹ a bezúhonný, potýkal se se závažným problémem bezdětnosti, což se v izraelské společnosti považovalo téměř za prokletí.⁹² Bezdětnost ovšem nemohla být trestem Božím, protože oba byli přísně věrní Zákonu a z kultovního hlediska žili před Bohem bezvadně (srov. Gn 16,4.11; 29,32; 30,1; 1 S 1,5-7). Udání věku Zachariáše a Alžběty zdůrazňuje dva důležité momenty: lidskou beznaděj a zázrak božského zásahu.⁹³

Zachariáš je o Božím zásahu informován andělem, který slibuje, že budou mít dítě. Na cestě k této plodnosti ovšem musí projít krizí víry. Protože odmítá uvěřit, náhle oněmí. Nastává u něho fáze zmlknutí. Zachariáš ani Alžběta fakticky spíše nedoufali v narození svého syna. Starý člověk může být čekáním unaven a poddat se zvyku, že již není možné věci změnit. Není divu, že Zachariáše Boží slovo nenechává v poklidu. Aby ve stáří mohlo něco nového nastat, je třeba ztišení, v němž Bůh začíná působit a proměňovat člověka. Jeho úlohou je, aby se naučil věřit v plody Božího příslibení. V celém příběhu můžeme upozorovat význam a účinnost modlitby starého člověka (srov. Lk 1,13) a svědectví o Božím činu (srov. Lk 1,64). Lukáš zdůrazňuje, že po otěhotnění zůstává Alžběta ještě pět měsíců v ústraní, aby naznačil tajemství Božího vykupitelského působení a zároveň připravil zveřejnění tohoto působení ve chvalozpěvu Benedictus,⁹⁴ v němž Zachariáš chápe Boží zásah jako významný nejen pro jeho život, ale i pro celý národ.⁹⁵

91 Spravedliví před Bohem – jedná se o jeden z četných semitismů – všechny Lukášovy postavy „v příbězích z dětství“ mají onu prostou zbožnost, která je slučitelná s výrazem „Hospodinovi chudí“ (Sof 3,12-13). Jejich víra jim dovoluje otevřít se Božimu zjevení (viz Lk 1,18; Řím 4,19). Spravedliví jsou rovněž ti, kdo se modlí, a jejich modlitba je vyslyšena. (viz např. Sk 1,14 a zvláště Lk 18,7-8). (srov. JOHNSON, L. T. et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Lukáše*, s. 53).

92 Srov. RAVASI, G. *Biblické postavy: liturgický rok s osobnostmi Bible*, s. 126.

93 Srov. JOHNSON, L. T. et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Lukáše*, s. 53.

94 Srov. MÜLLER, P.-G. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*, s. 30. Tento chvalozpěv byl pravděpodobně součástí prvotní křesťanské modlitby a ještě dnes je součástí denní modlitby církve (srov. RAVASI, G. *Biblické postavy: liturgický rok s osobnostmi Bible*, s. 242).

95 Srov. GRŮN, A. *Umění stárnout*, s. 15-16.

Ačkoli se stáří mnohdy vyznačuje různými omezeními, jak jsme ostatně již poznali, příběh Zachariáše a Alžběty je novým a současně potvrzujícím svědectvím o tom, že Boží moc se projevuje i v tomto životním období (srov. 1 Kor 1,27–29). A co víc. V křehkosti pokročilého věku vystavenému neplodnosti se dokonce uskutečňuje záměr Boží spásy: z neplodného lůna Alžběty a starce Zachariáše se rodí předchůdce Kristův Jan Křtitel. Přestože v jejich příběhu stáří nabírá rysy slabosti, není obdobím méněcennosti či nepotřebnosti, ale má stále důvod považovat se za nástroj spásy (srov. Ž 91,16).⁹⁶

Simeon a Anna

Nadcházející cyklus vyprávění vypovídá přímo o Ježíšovi ve svědectvích Simeona a Anny, s nimiž se setkává Marie a Josef v Jeruzalémském chrámě, když přinášejí dítě Ježíše k zasvěcení Hospodinu (srov. Lk 2,22–25). Přestože Písmo přímo neuvádí věk *Simeona* ani neříká, je-li starší osobou (viz Lk 2,25–35), určité náznaky věku nebo lépe životního období však můžeme z evangelního textu vypožorovat. Za první, Simeonovi bylo Duchem svatým předpověděno, že neužije smrti, dokud nespatří Mesiáše (srov. Lk 2,26), za druhé, z evangelia víme, že „očekával potěšení Izraele a Duch svatý byl s ním.“ (Lk 2,25) A za třetí, Pán ho ze života pravděpodobně dlouhého již povolává k sobě (srov. Lk 2,29). Simeon je v textu Písma popisován jako spravedlivý a zbožný muž, který očekává záchranu Izraele. Spravedlivý znamená, že je vyrovnaný se sebou, se svým životem i s okolím, že vůči svému okolí jedná spravedlivě. Zbožný znamená, že bere Boha vážně a je na něj orientován celým svým bytím. Člověk, který očekává tuto útěchu, může v klidu stárnout.⁹⁷ V textu se dále uvádí, že je za setkáním v chrámě veden Duchem svatým. Simeon je tímto Duchem naplněn – je celým svým životem upnut na Boha, a Duch Boží mu umožňuje poznat zachránce, na kterého čeká. Toto naplnění Duchem souvisí ještě s jedním typickým znakem stáří – moudrostí.

96 Srov. *Důstojnost seniora a jeho poslání v církvi a ve světě*, s. 10-11.

97 Srov. GRŮN, A. *Umění stárnout*, s. 17.

Stařec v ní poznává tajemství Ježíše Krista, a veřejně proklamuje víru v něho. Svědectví o víře je vůbec jedním z nejdůležitějších úkolů starých lidí – ukazovat světlo, vidět hlouběji, vidět podstatu věci. Stařec Simeon je ale nejen představitelem člověka, který svědčí o Vykupiteli nadcházejícím generacím, nýbrž také tím, kdo ukazuje, že celkový smysl stáří je být sám vzorem a stávat se požehnáním pro druhé. To Simeon ukázal zvláště v okamžiku, kdy žehnal rodičům dítěte Ježíše.⁹⁸ Vždyť „od starých lidí, kteří došli moudrosti, se rozlévá požehnání do světa. Svým bytím odkazují na Boha, který žehná našemu životu a rozličným způsobem ho činí plodným.“⁹⁹

Pro Lukáše je typické spojovat mužské a ženské postavy do dvojic. K dítěti Ježíši přistupuje v chrámu rovněž prorokyně a vdova *Anna*, která ve svém svědectví vlastně nepřidává nic více, než že Simeonovo proroctví potvrzuje. Evangelium nejprve uvádí, že byla pokročilého věku, poté výpověď o věku konkretizuje (84 let).¹⁰⁰ Její poslání spočívalo v chrámové službě Hospodinu skrze vytrvalé modlitby a posty. Proto ji lze řadit mezi „ideální vdovy“ (srov. 1 Tim 5,5). Význam jejího poslání tedy nutno spatřovat především v zástupné modlitbě za společenství (vdova se nemodlí jen za sebe) a v předávání svědectví o dítěti, když o jeho mesiášském a vykupitelském úkolu mluví ke „všem“ (Lk 2,38). Tímto svědectvím promlouvá k lidem očekávajícím vykoupení a ukazuje, jak prožít život s užitkem – v osvobození od vnitřních tlaků a závislostí.¹⁰¹

Z výše uvedeného se můžeme pokusit rekapitulovat ideální znaky starého člověka:

a) *Víra*. Život starce je veden Duchem svatým (a tento Duch na něm spočívá). Život staré ženy je zcela koncentrován na Boha. Proto jsou tyto postavy schopny vnímat jemné pokyny Ducha svatého.

98 Srov. tamtéž, s. 17-19.

99 Tamtéž, s. 19-20.

100 Byla již pokročilého věku; když se jako dívka provdala, žila se svým mužem sedm let a pak byla vdovou až do svého osmdesátého čtvrtého roku (srov. Lk 2,36-37).

101 Srov. GRÚN, A. *Umění stárnout*, s. 18.

b) *Pokoj*. Simeon a Anna jsou jedni z těch, v nichž má Bůh zalíbení. Mesiášovo narození přináší pokoj do jejich života – dle oznámení anděla (Lk 2,14).

c) *Moudrost*. Slova starce jsou proniknutá prorockým duchem – jeho prorocká píseň, podobně jako píseň Zachariášova, rozvíjí toto osobní obdarování slovy o Ježíšově významu pro širší svět. Podobně Anna patří k prorokům – má jasný pohled na Boha – a spolu se Simeonem se stávají vlastně těmi „nejmladšími“, neboť jejich naladění a jednání vypoovídají o nejlepší budoucnosti. Jsou totiž nejblíže Ježíšovi.

d) *Žehnání a hlásání*. Simeon žehná a sděluje pozitivní, všeobecnou významnost Ježíše – „On je spása“ – pro všechny národy (jde o všechny lidi na Zemi). Ani Anna nezůstává v tomto ohledu v ústraní – „mluvila o tom dítěti všem, kteří očekávali vykoupení Jeruzaléma“ (Lk 2,38).

e) *Vzor pro druhé*. Simeon i Anna symbolizují ochotný „Boží lid“ oproti těm, kdo Ježíše nepřijmou.¹⁰² Oba starci demonstrují, že se život v seniorském věku může vydařit a starý člověk má v každé společnosti své nezastupitelné místo.

Janovo evangelium a postava Nikodéma

Od starších synoptických evangelií, k nimž patří výše zmiňované Lukášovo evangelium, se čtvrté, Janovo evangelium liší. Zásadní rozdíl vůči synoptickému ztvárnění spočívá v místě Ježíšova působení – centrum dějiště evangelia podle Jana se nachází v Jeruzalémě, i když začátek se ještě odehrává v Galileji (Jan 2,1-11). Tato soustředěnost na Jeruzalém má pochopitelně své teologické důvody – Ježíš se dává poznat zcela otevřeně na veřejnosti v nábožensko-politickém centru židovství, kde jsou přítomny politicko-teologické authority. Evangelium podle Jana se od synoptiků neodlišuje pouze stavbou, ale do značné míry rovněž obsahem. V Janově evangeliu jde především o christologické,

102 Srov. JOHNSON, L. T. et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Lukáše*, s. 76-79.

ale taky o centrální stále opakující se pojmy, jež hrají u synoptiků jen okrajovou roli. Ústředním tématem je sám Ježíš, který je Bohem poslaný, aby jej zjevil a tak přinesl světu život. Dalo by se říci, že v Janově evangeliu Ježíš hovoří stále o jedné „věci“ – o sobě i svém vztahu k Otci. Hlavní rozdíl oproti synoptickým evangeliím, zaměřeným na Boží království, spočívá v soustředění na Ježíše jako na jádro zvěsti. Vedle christologických výpovědí má v Janově evangeliu velký význam víra. Při užití slova „věřit“ chápe Jan víru jako živý, dynamický proces. Ačkoliv se Jan soustředí na christologii, zajímá se také eminentním způsobem o člověka a jeho spásu. Té člověk podle Jana dosahuje pouze prostřednictvím Ježíše.¹⁰³

U Jana jsou charakteristické dlouhé řeči a dialogy (viz níže). Zvláštní formu tvoří teologicky závažné obrazy Ježíše, mezi nimiž v jedné a téže základní tematické existuje vzájemná podobnost. Janova koncepce je jednotná, odráží i jednotný jazyk, pojmy a představy (jde o tzv. „posvátnou monotonii“ janovského jazyka a myšlenkového světa). Hlavními Janovými tématy – rozhodujícími pro spásu – jsou život, světlo, pokoj, radost, pravda, slovo, věřit, milovat apod. Zatímco u synoptiků jsou posluchači různých skupin tehdejšího židovství, v Janově evangeliu jde o skupinu obecně nazvanou „židé“. Janovo evangelium nelze považovat za pouhé „teologické pojednání“, nýbrž za evangelium zvěstující víru pomocí dějin, neboť pojednává o konkrétním člověku – Ježíši, který v té době žil a zvěstoval lidem Boží spásu. Právo na autorství si pravděpodobně může činit spíše skupina autorů žijící ve stejném kulturním prostředí, užívající tzv. „sociálního dialektu“¹⁰⁴ a reagující na situaci tehdejší doby, kdy byly janovské obce zřejmě tvrdě potírány „židy“ a musely se s nimi střetávat obzvláště teologicky (za dobu vzniku

103 PORSCHE, Felix. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 4: Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 11-12. ISBN 80-7192-262-5.

104 „Evangelium bylo (vícekrát) přepracováno, než vyšlo v dnešní podobě. Mnohé bylo během tohoto procesu objasněno, aktualizováno, zdokonaleno nebo také přizpůsobeno obecné tradici víry... Přísně vzato by se tedy nemělo hovořit o 'autorovi', nýbrž o 'autorech' Janova evangelia. Jestliže se v komentáři mluví jednoduše o 'Janovi' nebo o 'evangelistovi' jako o autorovi, jde o zkrácené vyjádření.“ (PORSCHE, F. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 4: Evangelium sv. Jana*, s. 17).

je pokládán konec 1. století, 90–100 po Kristu). Janovo evangelium se nicméně dotýká i člověka dnešní doby v odůvodnění a uskutečňování víry v Ježíše Krista.¹⁰⁵

V Janově evangeliu vystupuje *Nikodém*, postava rovněž konfrontovaná se seniorským věkem. Nikodém je postavou „noci“ – je postavou, která uskutečňuje noční výpravy za Ježíšem. Předtím, než se zaměříme na první z těchto cest, pokusíme se ujasnit si, proč bychom zde měli hovořit právě o Nikodémovi. V souvislosti s postavou Nikodéma se totiž znovu dostáváme do podobné situace jako s postavou starce Simeona – Písmo jeho konkrétní věk neudává. Ačkoli byl Nikodém členem židovské velerady, nemuselo to ještě samo o sobě znamenat, že jeho věk byl pokročilý.¹⁰⁶ V našem uvažování o jeho věku budeme vycházet z Nikodémovy otázky o „znovuzrození ve stáří“ (Jan 3,4). Především v tomto dotazu s největší pravděpodobností nacházíme nápovědu k odhalení jeho věku, resp. životního období – stáří. Toto období například potvrzuje Jan Pavel II., když uvádí, že Nikodém, vážený člen velerady, byl stařec.¹⁰⁷

Nikodém se setkává s Ježíšem tajně z důvodů nerozhodnosti, bázlivosti, obav ze sympatizování s ním. Přesto však zůstává představitelem moudrosti příhodně pokročilému věku. Nikodémova moudrost spočívá v otevřenosti a upřímnosti. Jako jediný z židovské velerady přichází za Ježíšem osobně. Přesvědčit se. Vlastně nepřišel s otázkou, ale konstatováním. Svůj pozitivní úsudek o Ježíšovi odůvodňuje znameními, která Ježíš činí (srov. Jan 3,2). Bez přistoupení na Nikodémův kompliment začíná Ježíš rozhovor o spáse jako o zásadní, existenciální otázce. V odpovědi užívá názorného obrazu o znovuzrození. Má-li mít člověk podíl na spáse, musí být nejprve zplozen „shůry“ – z životodárné Boží moci a získat tedy nový počátek v Bohu tím, že se stane novým stvořením. Nicméně Ježíšův partner smyslu těchto slov nerozumí, jak se ostatně u Jana často stává. Důvodem je jejich chápání v běžném,

105 Srov. PORSCH, F. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 4: Evangelium sv. Jana*, s. 9-14.

106 Osuský, který se odvolává na apokryfní spis o životě Nikodéma, udává, že mu bylo asi 40 let, srov. OSUSKÝ, Samuel Štefan. *Galéria postáv Novej zmluvy, Historicko-psychologická trilógia*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2010, s. 331. ISBN 9788071403463.

107 Srov. JAN PAVEL II. *List starým lidem*, s. 9.

přirozeném významu. Nikodém totiž míní druhé, přirozené narození.¹⁰⁸ Přestože jsou tato slova určena dospělému, resp. zralému člověku, k Božímu království je třeba dětské ochoty, byť by byl člověk stařec. Ježíš mluví s Nikodémem o jiném narození, které zvládne i starý člověk. Narození „shůry“ ve smyslu Ježíšových slov znamená zrození „z vody a Ducha“ ve křtu, v němž se člověk rodí znovu, nově, bez ohledu na to, zda jej přijímá v dětství, dospělosti nebo pokročilém věku. Nikodém potažmo prezentuje otazníky člověka ve stáří, pokud jsou kladeny v nejistotě či nepochopení výzvy vyhlížet nový začátek. O druhém narození bylo řečeno, že je dáno „shůry“, jde tedy o Boží milost. Ačkoli tyto věci „shůry“ člověka přesahují, neznamená to, že jdou mimo něj. Naděje nového zrození, stvrzená Ježíšovým vzkříšením, je nadějí každého člověka, nad nímž smrt nebude mít poslední slovo. Toto znovuzrození z vody a Ducha znamená chopit se života jako nové šance bez ohledu na minulost, a bez ohledu na věk.¹⁰⁹

Přestože Nikodémova víra neodpovídá kritériím stanoveným ve verších 11–21, oproti svým partnerům Nikodém nikdy Ježíšova slova neodmítá (srov. Jan 3,18–20).¹¹⁰ Moloney a Harrington zde vidí pozitivní aspekt následování Krista, který je sice ukázkou částečné víry, ale dochází pokroku: „Jeho problém spočívá v neschopnosti překročit to, co může měřit, mít pod kontrolou a čemu může rozumět. Neuvědomuje si, že jediný způsob plného přijetí Ježíše je chápat, že nabízí dar, který pochází 'shora' (v. 3). Nikodém se vrátí v pozdějším vyprávění ještě dvakrát, přičemž na cestě víry zaznamená pokrok (srov. 7,50–52; 19,38–42).“¹¹¹ Tento pokrok, jenž má dosáhnout svého vrcholu, je pro stárnoucího člověka inspirací – Nikodém až ve stáří (ale přece!) hledá a nachází Ježíše. Jeho úlohou je nyní očistit svůj život a prokázat svému okolí užitek. A jak je patrné, nikdy není pozdě.

108 K nedorozumění mohlo dojít i na čistě jazykové úrovni – řecké slovo *ἄνωθεν* může mít význam jak „shůry“ tak „znovu“ (srov. PORSCH, F. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 4: Evangelium sv. Jana*, s. 36).

109 Srov. MOLONEY, Francis, J. et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 121. ISBN 978-80-7192-991-8.

110 Srov. tamtéž, s. 120–122.

111 Tamtéž, s. 120.

Starci v knize Zjevení

Téma „starců“ se objevuje rovněž v knize Zjevení, sepsané Janem (zřejmě nikoliv apoštolem, nýbrž uznávaným prorokem v maloasijských křesťanských sborech)¹¹² na ostrově Patmos pravděpodobně ke konci vlády císaře Domiciána (polovina 90. let 1. století po Kristu, snad v letech 94–96), jež patří mezi apokalypsy. Collins charakterizuje apokalypsu jako „žánr zjevovatelské literatury s narativním rámcem, ve kterém je zjevení prostředkováno lidskému příjemci mimosvětskou bytostí.“¹¹³ Podle Mrázka lze vývoj od tradičních starozákonních proroctví k apokalypsám mimo jiné charakterizovat jako vývoj od audicí k vizím – výstup je rovněž verbální, nejedná se ale o jednoznačné instrukce, varování či povzbuzení. Jde o často neumělé popisy vidění s občasným pokusem o interpretaci. Dnešní bádání se může pouze dohadovat, je-li ta která vize autentická nebo pouze literární fikcí (většinou jde o směs obojího). Nicméně Apokalypsa vkládá naději do svého pohledu na dějiny, které mají smysl jako celek, někam směřují a nevymkly se Stvořiteli z rukou (srov. Zj 1,6; 21,8; 22,13). V rámci tohoto celku dostává epizoda, která se jeví jako nesmyslné utrpení a zlo, smysl. Zároveň však zůstává pouze epizodou.¹¹⁴ Knihu Zjevení ovšem nesmíme opomenout zasadit do kontextu tehdejší nejisté doby a nejistých poměrů – autor jí oslovuje sedm církevních obcí v Malé Asii a charakterizuje jejich náboženský a mravní stav. Těchto sedm obcí paralelně reprezentuje veškeré křesťanstvo, a dokonce může symbolicky představovat celou církev.¹¹⁵

Pomoc křesťanům v jejich krizi víry vyjadřuje autor již strukturou své knihy. Pro celkové pochopení Zjevení má zvláštní význam přiřazení sedmi dopisů (2,1–3,22) k následující

112 Srov. GIESEN, Heinz. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 18: Kniha Zjevení apoštola Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 9. ISBN 80-7192-330-3.

113 Srov. COLLINS, John, J. *Apocalypse: the morphology of a genre*, Semeia 14. Atlanta: Society of Biblical Literature, 1979, s. 9. ISBN 1589831144 9781589831148.

114 Srov. MRÁZEK, Jiří et al. *Zjevení Janovo. Český ekumenický komentář k Novému zákonu*. Praha: Česká biblická společnost, 2009, s. 9-12. ISBN 978-80-85810-99-8.

115 Srov. GIESEN, H. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 18: Kniha Zjevení apoštola Jana*, s. 11.

hlavní části knihy (4,1-22,5). První zmiňovaná část obsahuje výpovědi o přítomnosti křesťanských obcí a následující o jejich budoucnosti.¹¹⁶ Do této části spadá vidění jakéhosi nebeského dvořanstva, čtyřiaadvaceti starců (srov. Zj 4,4). Číslo dvacet čtyři vypovídá o dvou rolích těchto starců – být kněžími a být králi. Starci reprezentují jednak dvanáct izraelských kmenů (krát dva) a jednak připomínají čtyřiaadvacet kněžských tříd (srov. 1 Pa 23,6-24; 24,7-18). Od této jejich účasti na liturgii se odvozuje chrámová služba¹¹⁷ – v jednom roce se dvakrát až třikrát v chrámu vystřídalo právě dvacet čtyři kněžských tříd.¹¹⁸ Starci mají na hlavě korunu – představují tedy krále s autoritou. Na trůnech by mohli sedět i mládenci s korunou, ale ti ještě postrádají zkušenost vlastní starcům. Jako-by zde nebyl prostor pro dětskost, nýbrž zralost. Tyto vlastnosti značí, že je zapotřebí mít ke stáří úctu a porozumět těm, kdo mají za sebou dlouhé životní údobí a zkušenost. Jde přece o vlastnosti, k nimž potřebuje dozrát každý člověk. V souvislosti se zralostí člověka bychom pochopitelně mohli namítnout, jak neopomenutelný je fakt rozlišovat mezi zralostí v Kristu a zralostí jinou. V předcházejícím pojednání o starci Nikodémovi jsme hovořili o dětství (čistotě), které je nezbytné pro Boží království. Nyní jsme postaveni před otázku dospělosti v Ježíši Kristu. Apoštol Pavel v prvním listě do Korintu píše: „Dokud jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě, smýšlel jsem jako dítě, usuzoval jsem jako dítě; když jsem se stal mužem, překonal jsem to, co je dětinské“ (1 Kor 13,11). Za povšimnutí rovněž stojí nadcházející slova o lásce, která člověka k této zralosti přivádí (srov. 1 Kor 13,13). Není tu přítom řeč o inteligenci či jiných podobných věcech – jde o zralost a moudrost, opuštění dětinských věcí a směřování k dokonalosti. Jan viděl starce především uvnitř člověka, který má být knězem a králem. Kněz je současně služebníkem vykonávajícím službu před Hospodinem v chrámě. Tak i starý člověk se stává služebníkem a přímluvcem za budoucí generace. Nelze však opomenout ještě jednu, nejpodstatnější skutečnost.

116 Srov. tamtéž, s. 19-20.

117 Srov. MRÁZEK, J. et al. *Zjevení Janovo. Český ekumenický komentář k Novému zákonu*, s. 66.

118 Srov. MÜLLER, P.-G. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*, s. 29.

Hlavní úlohou starců je neustálé klanění. Jejich posláním je nebeská liturgie, která je pro Jana nejdůležitějším a primárním kosmickým dějem.¹¹⁹ Jeden ze starců dokonce přeruší participaci na této liturgii (srov. 4,10), když zapůsobí jako interpret a utěšitel a ujistí Jana o vítězství lva z pokolení Judova, Davidova potomka – tedy Mesiáše, poraženého Beránka, jenž se stal vítězem nad smrtí a jemuž starci vzdávají úctu a pějí chvalozpěv.¹²⁰ Starci jsou podřízeni hlavnímu trůnu, tzn. Bohu. Zralost a službu starého člověka nelze oddělit od úcty a klanění Nejvyššímu Bohu. Tak tyto vlastnosti docházejí svého naplnění.

119 Srov. MRÁZEK, J. et al. *Zjevení Janovo. Český ekumenický komentář k Novému zákonu*, s. 69.

120 Srov. tamtéž, s. 58.

Aktivita versus pasivita (doslov)

Milí čtenáři - senioři, drazí přátelé,

během četby této publikace, která se věnuje tématu stáří v Bibli, jsme měli možnost poznat, že pro biblickou společnost problematika stáří rozhodně nebyla tabu, ba dokonce se musela potýkat s problémy, s nimiž je konfrontována seniorská populace i dnes. Právě tato dvě hlediska – problematika staří v biblické společnosti a problematika staří v soudobé společnosti, mají k sobě blíž, než bychom si možná mysleli. Jestliže se současní senioři táží, do jaké míry jsou pro společnost přínosem, inspiraci mohou hledat právě u těch seniorských osobností Bible, kteří svým příkladem dokazují, že stáří zdaleka není jen obdobím pasivity, nýbrž především obdobím, které má své specifické a mimořádné poslání. Toto poslání nám přibližuje jezuita P. Jan Rybář:

„Otevíráme Písmo svaté, čteme evangelia; víme, že neúčinnější kajícnost není uboléváním nad hříchy, ale osobní projevy lásky ke Kristu. Je to růst k vrcholné aktivitě ducha, kterou musíme být zásobeni, abychom unesli růst pasivity života. Ta naštěstí ve chvíli poslední pomine, ale ve vrcholné aktivitě ducha budeme žít navěky.“¹²¹

121 RYBÁŘ, J. Seniorům. In ČEPELKOVÁ, V. *Přijímat starší – vítat život. Sborník přednášek celostátního setkání animátorů seniorů*. Hradec Králové : Diecézní centrum pro seniory, 2013, s. 5.

Tato aktivita ducha, kterou bychom mohli nazvat „zmlazování ducha“ je výzvou pro každého člověka, ať už mladšího nebo staršího, nicméně zvláště důležitá je pro člověka seniorského věku, během něhož se již začíná projevat ztráta sil, a to zejména fyzických. A právě v této životní etapě je člověk postaven před důležitou volbu – volbu aktivity nebo pasivity duchovního života. Volba aktivity ducha s sebou pak nese novou perspektivu, o níž apoštol Pavel píše: „I když navenek hyneme, vnitřně se den ze dne obnovujeme. Toto krátké a lehké soužení působí přenesmírnou váhu věčné slávy nám, kteří nehledíme k viditelnému, nýbrž k neviditelnému. Viditelné je dočasné, neviditelné však věčné“ (2 Kor 4,16–18).

Přátelé, věřím, že seniorské osobnosti Starého i Nového zákona, o kterých jsme zde pojednali a jejich aktivita ve spirituální rovině, nás dokáží nabudit, abychom i my byli připraveni „zmlazovat svého ducha“, abychom dokázali být aktivní nejen ve chvíli, kdy nám ještě stačí fyzické síly, nýbrž taky v okamžiku, kdy nám tyto síly odcházejí. Kéž je pro nás poselství biblických seniorů impulzem k nadšenému šíření radostné zvěsti o Kristu a pomoci bližním, a to v jakékoliv životní situaci. Ano, někdy to může být těžké, avšak kéž to dokážeme a vytrváme!

To nám všem ze srdce přeji.

Veronika Čepelková

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné zdroje

A Pastoral Message on Growing Older Within the Faith Community. A Statement of the U. S. Catholic Bishops. Washington, D.C.: United States Catholic Conference, Inc., 1999.

AMBROS, Pavel. *Fundamentální pastorální teologie*. 2. přeprac. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0419-2.

BALTES, Paul B. Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností. In GRUSS, Peter (ed.). *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-605-6.

BAUMANN, Hartmut, LEYE, Monika et al. *Psychomotorisches Training. Ein Programm für Seniorengruppen*. 2., unveränderte Auflage. Erlagen: Univ. Erlagen-Nürnberg (SIMA PROJEKT), 1994. ISBN 3-8017-0813-6.

BAUMGARTNER, Konrad. *Alte Menschen In HASLINGER, Herbert et al. Handbuch praktische Theologie*, Bd. 2. Mainz a. Rhein: Matthias-Grünwald-Verlag, 1999. ISBN 3-7867-2202-1.

BECKERS, Matthias. Die „lieben alten Leute“ in unserer Gemeinde. *Lebendinge Seelsorge*, 1960, roč. 11, č. 6/7.

BENEDIKT XVI. *Deus Caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.

BERGEN, Theodore, A. *A latin-greek index of the Vulgate New Testament*. Atlanta: Scholars Press, 1991. ISBN 1-55540-614-9.

BIČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu, I. Zákon (Genesis – Deuteronomium)*. Praha: Kalich, 1991. ISBN 80-7017-408-0.

BIČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu II. Knihy výpravné*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-154-8.

BIČ, Miloš et al. *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-240-4.

BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu V. Knihy deuterokanonické*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-150-5.

BOGNER, Václav, BROŽ, Jaroslav et al. *Pentateuch*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-638-2.

BOPP, Linus. *Sinn und Sendung des Alters*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1964, s. 18. ISBN neuvedeno.

BOUBLÍK, Vladimír. *Boží lid*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-307-9.

- BROMILEY, Geoffrey W. et al. *The Encyclopedia of Christianity*, vol. 3. Grand Rapids: William B. Eerdmans, Jefferson, c1997–2008. ISBN 0–8028–2415–3.
- BUCHBERGER, Michael et al. *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1. Freiburg: Herder, 1993–2001. ISBN 3–451–22001–6.
- BURCIN, Boris, KUČERA, Tomáš. Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky (2003–2065). *Demografie*, 2004, roč. 46, č. 2.
- COLLINS, John, J. *Apocalypse: the morphology of a genre*, Semeia 14. Atlanta: Society of Biblical Literature, 1979. ISBN 1589831144 9781589831148.
- CONGAR, Yves. *Jalons pour une théologie du laicat*. Paris: Cerf, 1953. ISBN neuvedeno.
- ČEPELKOVÁ, Veronika. Struktura a linie pastoračních aktivit pro seniory v české katolické církvi. In ČEPELKOVÁ, V. *Být seniorům nablízku. Studijně-formační texty pro animátory seniorů*. Hradec Králové: Typostudio, 2011. ISBN 978–80–87363–04–1.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Edukácia seniorov – Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 1998. ISBN 9788022322874.
- DIDEROT, Denis et. al. *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*, díl 7, Ř–Š. Praha: Encyklopedie Diderot, 1999. ISBN 80–902555–9–0.
- DILLARD, B. Raymond et al. *Úvod do Starého zákona*. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978–80–7255–244–3.
- Dodatek Organizačního řádu Biskupství královéhradeckého 3/2008 NRG.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80–7192–467–9.
- DOUGLAS, James Dixon et al. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80–85495–65–1.
- DUDEN, Konrad. *Deutsches Universalwörterbuch*, 4. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, 2001. ISBN 3411055049.
- DUDOVÁ, Anna, KAPLÁNEK, Michal, MACKŮ, Richard. Mnohotvárný fenomén animace. *Pedagogická orientace*, 2011, roč. 21, č. 3.
- DUKA, Dominik. Stáří v Písmu sv. In *Celostátní setkání animátorů seniorských společenství*, Hradec Králové 22. – 23. 11. 2007, *Sborník přednášek*. ČEPELKOVÁ Veronika, BITTNER Jiří (ed.). Hradec Králové: Diecézní centrum pro seniory, 2008. ISBN neuvedeno.
- Důstojnost seniora a jeho poslání v církvi a ve světě*. Praha: Česká biskupská konference, 2010. ISBN neuvedeno.
- ERIKSON, Homburger Erik. *Osm věků člověka*. Praha: Propsy, 1996. ISBN neuvedeno.

- GIESEN, Heinz. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 18: Kniha Zjevení apoštola Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-330-3.
- GRŮN, Anselm. *Umění stárnout*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-316-6.
- HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.
- HAYFLICK, Leonard. *Jak a proč stárneme*. Praha: Columbus, 1997. ISBN 80-85928-97-3.
- HORNBY, Albert, Sidney et al. *Oxford advanced learner's dictionary*, 7th edition. Oxford: Oxford university press, 2005. ISBN 0194001024.
- HŘEBÍK, Josef. Moudrost ve starozákonním Izraeli. *Teologické texty*, 2006, roč. 17, č. 3.
- HŘEBÍK, Josef. Stáří ve Starém zákoně. In MIKULICOVÁ, Mlada, KUBÍN, Petr et al. *In omnibus caritas*. Sborník KTF UK, sv. IV. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0344-6.
- IOANNIS PAULI PP. II. *Familiaris consortio*
- JAN PAVEL II. *Christifideles laici*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-162-8.
- JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 2, 1980.
- JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3, 1982.
- JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VII, 1, 1984.
- JAN PAVEL II. *List starým lidem*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1999. ISBN neuvedeno.
- JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-151-2.
- JOHNSON, Luke Timothy et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-560-8.
- KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*, 2. sv., L-Z. Praha: SPN, 1957. ISBN 58-91-90.
- KACZYNSKI, Reiner. Kein „Amtsträger“ -Ersatz. *Gottesdienst*, 1981, č. 15.
- KALVACH, Zdeněk et al., *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 8024705486.
- KAPLÁNEK, Michal, KOČEROVÁ, Martina. *Partecipace – nejlepší způsob výchovy k demokracii*. *Pedagogium*, 2011, č. 1.
- KAPLÁNEK, Michal. Konverze a konvertité. In HANUŠ, Jiří, NOBLE, Ivana et al. *Sborník z mezioborového semináře o problematice náboženského obrácení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2009. ISBN 978-80-7325-196-3.
- KAPLÁNEK, Michal. *Mládež*. In MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2. vyd. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola pedagogická a teologická, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4.

- KAPLÁNEK, Michal. Pastorace a výchova. In PRŮCHA, Jan (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže. Studijní texty pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie, 1999. ISBN neuvedeno.
- Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.
- KEMPENSKÝ, Tomáš. *Následování Krista*. Olomouc: Grafia, 1991. ISBN neuvedeno.
- KLEIN, Norbert. Im apostolischen Dienst. *Lebendinge Seelsorge*, 1960, roč. 11, č. 6/7.
- Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.
- KRAUS, Bernard. Gegen die Ausgrenzung der Altgewordenen. Anstöße für die Gemeindepastoral. *Diakonia*, 2003, roč. 34, č. 1. ISSN 0341-9592.
- KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-605-8.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3604-4.
- LEHNER, Markus. Prokrustovo lože. Systematizační pokusy v pastorální teologii. *Teologické texty*, 1996, č. 5.
- LÉON-DUFOUR Xaver et al. *Slovník biblické teologie*. Přel. KOLÁŘ Petr. Velehrad: Křesťanská akademie, 1991. Přel. z Vocabulaire de la théologie biblique. ISBN 80-200-1127-7.
- LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*, 5. vyd. Řím: Velehrad, 1981. ISBN neuvedeno.
- MAIER Johann, Die Wertung des Alter in der jüdischen Überlieferung der Spätantike und des frühen Mittelalters. *Saeculum*, 1979, č. 30.
- MENC, František. Společenství seniorů v Přerově. *Slovo pro každého*, 2011, roč. 17, č. 10.
- MOLONEY, Francis, J. et al. *Sacra pagina 3. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7192-991-8.
- MRÁZEK, Jiří et al. *Zjevení Janovo. Český ekumenický komentář k Novému zákonu*. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-85810-99-8.
- MÜLLER, Paul-Gerhard. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 3: Evangelium sv. Lukáše*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-261-7
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník, A-P*, 3. vyd. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-528-1.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník, R-Ž*, 3. vyd. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-528-1.
- OPATRNÝ, Aleš. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-930-1.

OPATRŇY, Aleř. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-557-8.

OPATRŇY, Aleř. Senioři pastorování nebo pastorující? In ČEPELKOVÁ Veronika, BITTNER Jiří (ed.). *Celostátní setkání animátorů seniorských společenství, Hradec Králové 22. – 23. 11. 2007, Sborník přednášek*. Hradec Králové: Diecézní centrum pro seniory, 2008. ISBN neuvedeno.

OPATRŇY, Michal, MOTLOVÁ, Lenka. Senioři. In MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, 2. vyd. Praha: Jabok – Vyšší odborná škola pedagogická a teologická, 2010. ISBN 978-80-904137-6-4.

OSUSKÝ, Samuel Štefan. *Galéria postáv Novej zmluvy, Historicko-psychologická trilógia*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2010. ISBN 9788071403463.

OSWALD, D. Wolf. *Gedächtnis-training. Ein Programm für Seniorengruppen*. 2., überarbeitete und ergänzte Auflage. Erlagen: Institut für Psychogerontologie der Universität Erlagen- Nürnberg, 1998. ISBN 3-8017-1109-9.

PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.

PETRASCH, Hubert et al. *Erschließen Sie Sinnquellen für sich und andere*. Linz: Katholisches Bildungswerk, 2008. ISBN neuvedeno.

PICHAUD Clément, THAREAUOVÁ Isabell et al. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-184-3.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, 4. vyd. Praha: Kalich, 2006. ISBN 8070170298.

PORSCH, Felix. *Malý stuttgartský komentář. Nový Zákon 4: Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-262-5.

RAVASI, Gianfranco. *Biblické postavy: liturgický rok s osobnostmi Bible*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-188-9.

ROSENMAYR, Leopold. *Die späte Freiheit. Das Alter – ein Stück bewußt gelebten Lebens*. Berlin: Severin u. Fiedler, 1983. ISBN 3-88680-046-6.

RYBÁŘ, Jan. *Kam jdeme? Uvedení do křesťanství, fejetony*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 2012. ISBN 978-80-86619-37-8.

RYBÁŘ, Jan. *Musíš výš*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 2007. ISBN 80-86619-08-7.

RYBÁŘ, Jan. Seniorům. In ČEPELKOVÁ, Veronika. *Přijímat starší – vítat život. Sborník přednášek celostátního setkání animátorů seniorů*. Hradec Králové: Diecézní centrum pro seniory, 2013. ISBN neuvedeno.

RYŠKOVÁ, Miriea. *Ježíš a nemoc*. Hradec Králové, 2009. Text přednášky. Celostátní setkání animátorů seniorů. Diecézní centrum pro seniory.

SANCTI AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS. *De Genesi contra Manichaeos I.*

SCHLAGER, Stefan. *Lebensringe – Wachstumsspuren*, 4. Auflage. Linz: KBW Oberösterreich/SIMA-plus, 2001. ISBN neuvedeno.

SCHMID, Margarete, KIRCHSCHLÄGER, Walter. *Nochmals glauben lernen – Sinn und Chancen des Alters*. Innsbruck/Wien: Tyrolia, 1982. ISBN 9783702214586.

SILESIUS, Angelus. *Cherubský poutník*. Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-084-2.

SKRITEK, Gertrud. *Lehrgangsunterlagen zum LIMA-Seniorentainer/innen Ausbildungslehrg.* Podklady ke kursu k vzdělávacímu a výcvikovému kursu trenéra(-rku) LIMA. Wien: Katholisches Bildungswerk.

SOUČEK, Josef, Bohumil. *Řecko-český slovník k Novému zákonu*. Přeborn: Kalich, 2003. ISBN 80-7017-853-1.

SOUTER, Alexander. *A glossary of later Latin to 600 A.D.* Oxford: Oxford at the Clarendon Press, 1949. ISBN neuvedeno.

STRUPPE, Ursula, KIRCHSCHLÄGER, Walter. *Jak porozumět Bibli, Úvod do Starého a Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-334-5.

STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

ŠELNER, Ivo. Úloha rodiny v péči o seniory – realita a prognózy. *Sociální práce*, 2004, č. 2, s. 14.

ŠPIDLÍK, Tomáš, RUPNIK, Marko I. et al. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Olomouc: Centrum Aletti, 2008. ISBN 978-80-86715-97-1.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VLKOVÁ, Gabriela Ivana. *Slovo Boží a slovo lidské*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1587-1.

WEIS, Clemens. *Altenseelsorge in der Gemeinde. Lebendige Seelsorge*, 1968, roč. 19, č. 2.

ZARNCKE, Lilly. *Das Alter als Aufgabe. Alterspsychologie als Grundlage der Altersfürsorge*. Freiburg im Breisgau: Lambertus – Verlag, 1957. ISBN neuvedeno.

ZENGER, Erich. *Das Buch Exodus. Geistliche Schriftlesung*. Leipzig: St. Benno-Verlag, 1978. ISBN neuvedeno.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Víra a doprovázení ke zralosti víry. In ČEPELKOVÁ, V. *Být seniorům nablízku. Studijně-formační texty pro animátory seniorů*. Hradec Králové: Typostudio, 2011. ISBN 978-80-87363-04-1.

ZULEHNER Paul, M. et al. *Pastoraltheologie, Band 3 Übergänge*. Düsseldorf: Patmos Verl., 1990. ISBN 3-491-77660-0.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě. Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-1629.

Elektronické dokumenty

BENEDIKT XVI. *Stáří je krásný věk!* [online], 2012 [cit. 2012-12-10].

<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=17429>.

Církev a internet [online], Vatikán: Papežská rada pro hromadné sdělovací prostředky, 2002, [cit. 2013-01-20]. Dostupné na: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000503.pdf>.

DIXON, Robert, KUNCIUNAS, Audra, REID, Stephen et al. *Mass attendance in Australia* [online], Fitzroy Victoria: Australian Catholic Bishops Conference, 2008, [cit. 2012-01-10]. Dostupné na: http://www.pro.catholic.org.au/pdf/SummaryReport_MassAttendanceInAustralia.pdf.

Formačně-vzdělávací program Aktivan [online], 2012 [cit. 2013-01-15].

Dostupné na: <http://www.animatori.cz/udalosti/Formacne-vzdelavaci-program-Aktivan.html>.

HŘEBÍK, Josef. *Speciální úvod do knih Starého zákona* [online]. [cit. 2012-02-20].

Dostupné na: http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_1.html.

HŘEBÍK, Josef. *Speciální úvod do Starého zákona II* [online]. [cit. 2012-02-20].

Dostupné na: http://ktf.cuni.cz/~hrebik/spec_uvod_2.html.

HUSISTEIN, Roger. Zusammensetzung der ständigen Wohnbevölkerung ab 15 Jahren 2010 nach Religionszugehörigkeit und Altersgruppen in Prozent. In *Religionslandschaft 2010 - Ergebnisse der neuen Volkszählung 2010* [online], St. Gallen: Schweizerisches Pastoralsoziologisches Institut, 2012 [cit. 2012-11-25]. Dostupné na: <http://www.spi-stgallen.ch/documents/volksz%C3%A4hlung%202010%20grunddaten.pdf>.

Charta práv rodiny ze dne 22. října 1983 [online]. Praha: Teologické texty, 1990 [cit. 2013-04-16].

Dostupné na: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/1990-5/Charta-prav-rodiny/>.

JOHN PAUL II. *Letter of John Paul II. to the president of the Second world assembly on ageing (Madrid, 8-12 April 2002)*. In *L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English* n.17

p. 6 [online], Vatican: Libreria Editrice Vaticana, 2002 [cit. 2013-04-19]. Dostupné na:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/

[letters/2002/documents/hf_jp-ii_let_20020410_assembly-ageing_en.html](http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/letters/2002/documents/hf_jp-ii_let_20020410_assembly-ageing_en.html).

KŘIVOHLAVÝ, Jaro: *Křesťanské pojetí moudrosti* [online]. Frýdek-Místek, 2008 [cit. 2012-02-20].

Dostupné na: <http://jaro.krivohlavy.cz/kres-anske-pojeti-moudrosti>.

MALÝ, Václav. *K problémům seniorů* [online], Praha: Papežská rada „Justitia et Pax“ v ČR, 2002, [cit. 2013-01-20]. Dostupné na: <http://tisk.cirkev/dokumenty/k-problemum-senioru>.

MAŠKOVÁ, Miroslava. *Analýza: Perspektivy populačního stárnutí v Evropě* [online].

Česká demografická společnost. [cit. 2012-02-02].

Dostupné na: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=201.

MEMECAN, Nursuna. *Demographic trends in Europe: turning challenges into Opportunities* [online]. Parliamentary Assembly, 2012 [cit. 2012-02-02]. Dostupné na: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileId=12916&Language=EN>, čl. 25.

Obyvatelstvo podle věku, podle národnosti, mateřského jazyka, náboženské víry. rok 2011.“ [online], Český statistický úřad [cit. 2013-12-01]. Dostupné na: [http://www.scitani.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A10032E9A7/\\$File/OBCR614.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A10032E9A7/$File/OBCR614.pdf).

OPATRŇÝ, Aleš. *Kdo je animátor seniorů* [online], 2009 [cit. 2013-04-20]. Dostupné na: <http://www.animatori.cz/clanky/Celostatni-setkani-animatoru-senioru-2009>.

OPATRŇÝ, Aleš. *Malý kurz pastorace (03): Konstituce Gaudium et spes jako inspirace pro současnou pastorální teologii.* [online], 2012 [cit. 2013-04-20]. Dostupné na: <http://www.pastorace.cz/Clanky/Maly-kurz-pastorace-03-Konstituce-Gaudium-et-spes-jako-inspirace-pro-soucasnou-pastoralni-teologii.html>.

Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2009) [online], Český statistický úřad [cit. 2012-02-02]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B60039E9C8/\\$File/402009u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B60039E9C8/$File/402009u.pdf).

Současná situace v katolické církvi na základě údajů ze sčítání návštěvníků bohoslužeb v roce 2004 [online], ČBK – plenární sněm Katolické církve v ČR, 2004, [cit. 2012-11-19]. Dostupné na: <http://snem.cirkev.cz/download/Navstevy-bohosluzeb-2004.pdf>.

Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č. 182/1991 Sb. [online], Praha: Poslanecká sněmovna Parlamentu Česká republika [cit. 2012-09-10]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=182&r=1991>.

Věkové složení obyvatelstva podle věkových skupin, obě pohlaví (k 1. 1.). Varianta střední. [online], Český statistický úřad [cit. 2012-03-09]. Dostupné na [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B6003B2FCD/\\$File/40200905.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/B6003B2FCD/$File/40200905.pdf).

Výklad sidry Vaješev [online]. Holešov: Olam, Společnost Judaica. [cit. 2013-11-06]. Dostupné na: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/sidry5766/beresit/vajesev.pdf>, s. 1.

Výklad sidry Vajigaš [online]. [cit. 2013-11-06]. Dostupné na: <http://www.olam.cz/aktuality/sidry/sidry5763/bereshit/vyklady/vajigas.html>.

Was ist SimA? [online], 2013 [cit. 2013-05-12]. Dostupné na: <http://www.sima-akademie.de/sima/was-ist-sima/>.

WHITE, Markus. *Hiob/Hiobbuch.* [online], Bibelwissenschaft.de – Das wissenschaftliche Bibelportal der Deutschen Bibelgesellschaft, 2007, [cit. 2013-12-10]. Dostupné na: <http://www.bibelwissenschaft.de/wibilex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/hiob-hiobbuch-3/ch/cad3cfdcdbeac5d65a068fd566c6f4ac/>.

WILKERSON, David. *Nebezpečí a utrpení kajícího srdce!* [online]. Lindale: World Challenge, 2006 [cit. 2013-11-06]. Dostupné na: <http://www.tsculpitseries.org/czech/ts970519.txt>.

World Population Prospects. The 2010 Revision [online], New York: United Nations, 2011 [cit. 2012-02-02]. Dostupné na http://esa.un.org/wpp/Documentation/pdf/WPP2010_Highlights.pdf.

SEZNAM ZKRATEK

AA	Apostolicam actuositatem
CIC	Kodex iuris canonici
DS	Důstojnost seniora a jeho poslání v církvi a ve světě
FC	Familiaris consortio
GS	Gaudium et spes
ChL	Christifideles laici
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen gentium
OSN	Organizace spojených národů
SC	Sacrosanctum Concilium
SD	Salvifici doloris
SimA	Selbständig im Alter

OBSAH

Úvodní slovo	5
Postavení starých lidí v biblické společnosti	7
Hranice biblického stáří	11
Některé charakteristické znaky stáří	13
Biblické postavy a jejich poselství	19
Seniorské postavy Nového zákona	39
Aktivita versus pasivita (doslov)	51
Seznam použitých zdrojů	53

© Veronika Čepelková, Stáří v Bibli

Pro Diecézní centrum pro seniory Hradec Králové vydalo v roce 2019 nakladatelství

© Jiří Bittner – TypoStudio, Tř. Ed. Beneše 1432, Hradec Králové, www.typostudio.cz

© Ilustrace: Sonja Häusl-Vad

Jazyková korektura: Stanislava Kučerová

Vydání první.

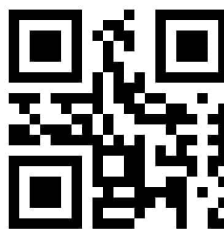
ISBN 978-80-87363-33-1

Publikace Stáří v Bibli je určena animátorům seniorů jako pomůcka k vedení společenství seniorů, a také seniorům a dalším zájemcům k osobnímu studiu, resp. formaci. Jejím cílem je přiblížit čtenářům téma stáří v biblických knihách se zřetelem na poslání zástupců z řad seniorů a zároveň nabídnout prostor k zamyšlení nad postavením a úkolem starších lidí v současné církvi i společnosti. Při čtení publikace doporučujeme pročitat také samotné biblické texty, které se k danému tématu vztahují a na něž autorka v textu odkazuje. K dalšímu studiu zájemcům rovněž doporučujeme autorčinu knihu Stáří jako inspirace k aktivitě, která vyšla v roce 2016 v nakladatelství Grantis.

www.simeon.cz

www.cepelkova.cz